

uertere poſſumus. Per Chriſtum Dominum noſtrum. Amen.

יֵשׁוּעַ וּמִרְיָם׃

GIESV, E MARIA,

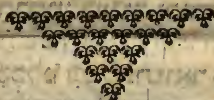
אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם לִבִּי וְנַפְשִׁי׃

VI DONO IL CVORE, E L'ANIMA MIA.

תם׃

IL FINE.

Ecce Ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum. Aue Maria, &c.

וְדָבָר אֱלֹהִים נַעֲשָׂה בָּשָׂר וְשָׁכַן בָּנוּ ׃ שָׁלוֹם
לָךְ מִרְיָם ׃ וכולה ׃

Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Aue Maria, &c.

תפילה קודם הלמוד׃

Oratione auanti lo Studio.

אָבִינוּ הָרַחְמָן בַּעֲבוּר זְכוּת בִּנְךָ יֵשׁוּעַ
הַמָּשִׁיחַ שְׁפוֹךְ בָּנוּ הַחֵן מֵרוּחַ הַקָּדוֹשׁ
שֶׁבָּה שִׂכְלֵנוּ בִּמְלֹאת יוֹאַר מֵהַחָכְמוֹת
אֲשֶׁר נִהְיֶה יְכוֹלִים לְשָׁרֵת מֵהֶן לִכְבוֹד
שְׁכִינָתֶךָ וּלְתוֹעַלְתֵּנוּ הָרוּד זִית ׃ בַּעֲבוּר
הַמָּשִׁיחַ אֲדוֹנֵינוּ ׃ אָמֵן ׃

Clementissime Pater, infunde nobis per meritum IESV Christi Filij tui Spiritus sancti gratiam: qua intellectus noster liberalibus disciplinis plenius illustretur, quas in diuinum tuum honorem aliquando, & nostram spiritualem vtilitatem con-

uer-

בְּרַחֲמֵי הָעֶלְיוֹן נִצְטַוֵּיתִי לָךְ׃ הַיּוֹם
רְתָאִירִי לִי וְתִשְׁמוֹר לִי וְתַנְהִיגֵנִי
וְהַיְשְׁרֵנִי׃ אָמֵן׃

ANgele Dei, qui custos es mei, me tibi commissum pietate superna, hodie illumina, custodi, rege, & guberna. Amen.

תפילה כשיתקעו האות לאמור השלום לך מרים

Oratione che si dice quando suona l'Aue Maria.

מַלְאָךְ הָאֱלֹהִים בִּשֵּׂר לְמִרְיָם שֶׁהוֹרָה מֵרוּחַ הַקָּדוֹשׁ׃ שָׁלוֹם לָךְ מִרְיָם׃ וכוליה׃

ANgelus Domini nunciauit Mariæ, & concepit de Spiritu sancto. Aue Maria, &c.

הִנֵּה שִׁפְחַת אֱלֹהִים וַיַּעֲשֶׂה בִּי כְּפִי דְּבָרוֹ׃ שָׁלוֹם לָךְ מִרְיָם וכוליה׃

Ecce

Benedicamus Domino.

וְעוֹנִים כֻּלָּם יַחַד:

Tutti.

לֵאלֹהִים הַחֵן:

Deo gratias.

הַמְלַמֵּד:

Il Maestro.

נַפְשׁוֹת הַמַּאֲמִינִים בְּרַחֲמֵי אֱלֹהִים יִשְׁכְּבוּ בְשָׁלוֹם:

Fidelium animæ per misericordiam Dei requiescant in pace.

וַיַּעֲנוּ כֻלָּם:

Tutti.

אָמֵן:

Amen.

תְּפִלָּה לְמַלְאָךְ הַשּׁוֹמֵר:

Oratione all'Angelo Custode.

מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַשּׁוֹמֵר אוֹתִי אֲשֶׁר

יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ
הַיּוֹם נָהֵג קַדֵּשׁ עֲשֵׂה וּפַרְנֵס לִבֵּנוּ גּוּפֵינוּ
וּמַחְשְׁבוֹתֵינוּ דְּבָרֵינוּ וּמַעֲשֵׂינוּ בְּתוֹרָתְךָ
וּבְמַעֲשֵׂי מִצְווֹתֶיךָ לְמַעַן שֶׁמֵּעַתָּה וְעַד
עוֹלָם נִהְיֶה נוֹשָׁעִים וּמוּצָּלִים מוֹשִׁיעַ
הָעוֹלָם׃ אֲשֶׁר חַי וּמוֹלֵךְ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי
עוֹלָמִים׃

DIrigere, & ſanctificare, regere, & gubernare, dignare Domine Deus Rex cœli, & terræ, hodie corda, & corpora noſtra, ſenſus, ſermones, & actus noſtros in lege tua, & in operibus mandatorum tuorum: vt hic, & in æternum, te auxiliante, ſalui, & liberi eſſe mereamur, Saluator mundi. Qui viuis, & regnas in ſæcula ſæculorum.

כֻּלָּם׃

Tutti.

אָמֵן׃

Amen.

הַמְלַמֵּד׃

Il Maeſtro.

נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ׃

Bene-

ובכלם יחד ישבו:

Tutti.

למען נהיה ראויים ליעודי המשיח:

℟. Vt digni efficiamur promissionibus Christi.

המלמד:

Il Maestro.

נפלל:

Oremus.

חן יי העליון אלהים במחשבותינו שפוך
והמלאך שבשר המשיח בנך שנתבשר
נכיר בעבור עינויו ותליתו אל הכבוד
החיה ידריכנו:

GRatiam tuam quæsumus Domine mentibus nostris infunde, vt qui Angelo nunciante, Christi Filij tui Incarnationem cognouimus, per Passionem eius, & Crucem ad resurrectionis gloriam perducamur.

מותקנו ותוחלתנו שלום לך: אליך
אנו צועקים בני חוה הגרושים: לך
אנו נאנחים נוהים ובוכים בגי הדמעות
הזה: אנא סניגורותינו השיבי עיניך
הרחומות אלינו: וישוע המבורך פרי
בטנך הראינו אחר זה הגרוש: החוננה
הרחמנית: המתוקה בתולה מרים:

SAlue Regina Mater misericordiæ, vita, dulcedo, & spes nostra salue. Ad te clamamus exules filij Euæ. Ad te suspiramus gementes, & flentes in hac lachrymarum valle. Eia, ergo Aduocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos conuerte. Et Iesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende. O clemens, ò pia, ò dulcis Virgo Maria.

חשני נערים:

I due fanciulli dicono.

פללי בעדינו הקדושה הורה אלהים:

℣. Ora pro nobis sancta Dei Genitrix.

וכולם

וְנִקְבַּר ׃ יָרַד לִשְׁאוֹל ׃ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
קָם מֵהַמָּוֶת ׃ עָלָה לַשָּׁמַיִם יוֹשֵׁב לִימִין
יְהוָה הָאָב שַׁדַּי ׃ מִשָּׁם יָבֹא לָדוּן הַחַיִּים
וְהַמֵּתִים ׃ אֲנִי מַאֲמִין בְּרוּחַ הַקָּדוֹשׁ ׃
וּבְעֵדָה הַקְּדוֹשָׁה הַכְּלָלִית ׃ וּבְקַבָּלַת
מֵהַקְּדוֹשִׁים ׃ וּבִסְלִיחַת הַחַטָּאוֹת ׃
וּבִתְחִיַּת הַבָּשָׂר ׃ וּבְחַיִּים הַנִּצְחִיִּים
אָמֵן ׃

Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli, & terræ. Et in Ieſum Chriſtum Filium eius vnicum Dominum noſtrum. Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria Virgine. Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus. Deſcendit ad inferos, tertia die reſurrexit à mortuis. Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Inde venturus eſt iudicare viuos, & mortuos. Credo in Spiritum ſanctum, ſanctam Eccleſiam Catholicam. Sanctorum communionem. Remiſſionem peccatorum. Carnis reſurrectionem. Vitam æternam. Amen.

שָׁלוֹם לָךְ מַלְכָּה אֵם הָרַחֲמִים חַיֵּינוּ
מוֹתְקֵנוּ ·

בְּבַקֵּשׁ מֵיְהוָה אֲדוֹנֵנוּ שֶׁיִּרְצֶה לְהַנָּשֵׂא הָעֵדָה הַקְּדוֹשָׁה׃ וּלְיַחֵד כָּל שִׁלְטוֹנֵי הַמְּשִׁיחִיִּים בְּשָׁלוֹם׃ וּלְאַבֵּד חֶמִינוּת וּלְהָסִיר הַטָּעֻיּוֹת וּלְהַרְחִיב וּלְמַלְאוֹת כָּל הָעוֹלָם מֵאֱמוּנָה הַכְּלָלִית וּלְשָׁרֵשׁ הַמִּדּוֹת רָעוֹת וְלִנְטוֹעַ הַמִּדּוֹת טוֹבוֹת׃ וְנְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ כָּל מַעֲשֶׂה לִמּוּד הַמְּשִׁיחִיִּים וּבְהִלּוֹת פְּנֵי הַשְּׁבִינָה שֶׁיִּתֵּן לַכֹּל סִיּוּעַ קַיֶּמֶת שֶׁכַּאֲשֶׁר נְשָׁרֵת אוֹתוֹ בְּאֵלּוּ הַחַיִּים עַד הַסּוֹף בְּטוֹהַר לֵב בְּהִנּוּ נוּכַל בַּסּוֹף בָּאַחֶרֶת לְהִתְעַנֵּג בְּכָבוֹד נִצְחִי׃

Diciamo adesso il Pater noster, l'Aue Maria, il Credo, e poi la Salue Regina, pregando Iddio nostro Signore, che si degni d'esaltare la santa Chiesa, vnire i Principi Christiani, dissipare l'heresie, purgare gli errori, dilatare per tutto il Mondo la Fede Cattolica, spiantare i vitij, e stabilire le virtù. Gli raccomandaremo anco l'opera della Dottrina Christiana, pregando sua Diuina Maestà, che dia à tutti aiuto efficace: perche seruendolo in questa

vita

קְדוֹשָׁה קָאטָארִינָה פַּלְלִי בַּעֲדֵינוּ ׃
Sancta Catherina, ora pro nobis.

קְדוֹשָׁה אֲנַאשְׁטַאשִׁיָּיאה פַּלְלִי בַּעֲדֵינוּ ׃
Sancta Anastasia, ora pro nobis.

כָּל קְדוֹשׁוֹת בְּתוּלוֹת וְאַלְמָנוֹת פַּלֵּלְנָה בַּעֲדֵינוּ ׃
Omnes sanctæ Virgines, & Viduæ, orate pro nobis.

כָּל קְדוֹשִׁים וּקְדוֹשׁוֹת לֶאֱלֹהִים פַּלְּלוּ בַּעֲדֵינוּ ׃
Omnes Sancti, & Sanctæ Dei, Intercedite pro nobis.

שֶׂה אֱלֹהִים שֶׁלּוֹקֵחַ עֲוֹנוֹת הָעוֹלָם סְלַח לָנוּ אָדוֹן ׃
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, Parce nobis Domine.

שֶׂה אֱלֹהִים שֶׁלּוֹקֵחַ עֲוֹנוֹת הָעוֹלָם שְׁמָעֵנוּ ׃
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, Exaudi nos Domine.

קָדוֹשׁ פְּרַאנְצִישְׁקוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃
Sancte Franciſce, ora pro nobis.

כָּל כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים קְדוֹשִׁים פַּלְּלוּ בַּעֲדֵינוּ׃
Omnes ſancti Sacerdotes, & Leuitæ, orate pro nobis.

כֹּל הַמִּתְבּוֹדְדִים וְהַיְּחִידִים פַּלְּלוּ בַּעֲדֵינוּ׃
Omnes ſancti Monachi, & Eremitæ, orate pro nobis.

קְדוֹשָׁה מִרְיָם מִגְדַּלָנִית פַּלְלִי בַּעֲדֵינוּ׃
Sancta Maria Magdalena, ora pro nobis.

קְדוֹשָׁה אַגָאטָה פַּלְלִי בַּעֲדֵינוּ׃
Sancta Agatha, ora pro nobis.

קְדוֹשָׁה לוּצִיָּה פַּלְלִי בַּעֲדֵינוּ׃
Sancta Lucia, ora pro nobis.

קְדוֹשָׁה אַגְנֵישׁ פַּלְלִי בַּעֲדֵינוּ׃
Sancta Agnes, ora pro nobis.

קְדוֹשָׁה צִיצִילִיָּה פַּלְלִי בַּעֲדֵינוּ׃
Sancta Cæcilia, ora pro nobis.

Sancte Hieronyme, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ מַרְטִינוּ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Martine, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ נִיקוֹלַאו פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Nicolae, ora pro nobis.

כָּל קְדוֹשִׁים הַכֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וּמוֹדֵי הַמָּשִׁיחַ פַּלְּלוּ בַּעֲדֵינוּ׃

Omnes sancti Pontifices, & Confessores, orate pro nobis.

כָּל הַחֲכָמִים הַקְּדוֹשִׁים פַּלְּלוּ בַּעֲדֵינוּ׃

Omnes sancti Doctores, orate pro nobis.

קָדוֹשׁ אַנְטוֹנְיוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Antoni, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ בֵּינֵידִיקְטוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Benedicte, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ בֶּרְנַארְדוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Bernarde, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ דוֹמֵינִיקוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Dominice, ora pro nobis.

Sancti Ioannes, & Paule, orate pro nobis.

קְדוֹשִׁים קוֹסְמוֹ וְדַאמִיָּאנוֹ פַּלְּלוּ בַּעֲדֵינוּ׃

Sancti Cosma, & Damiane, orate pro nobis.

קְדוֹשִׁים גֵירְוָאשִׁי וּפְרוֹטַאשִׁי פַּלְּלוּ בַּעֲדֵינוּ׃

Sancti Geruasi, & Protasi, orate pro nobis.

כֹּל קְדוֹשִׁים מְעִידֵי הַשֵּׁם פַּלְּלוּ בַּעֲדֵינוּ׃

Omnes sancti Martyres, orate pro nobis.

קָדוֹשׁ שִׁילְוֶישְׁטְרוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵנוּ׃

Sancte Siluester, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ גְרֵינוֹרְיוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Gregori, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ אַמְבְּרוֹשִׁיוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Ambrosi, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ אַגוּשְׁטִינוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Augustine, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ גֵירוֹנִימוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

San-

Omnes ſancti Apoſtoli, & Euangeliſtæ, orate pro nobis.

כל הַקְּדוֹשִׁים תַּלְמִידֵי אֲדוֹנֵינוּ פַּלְלוּ בַּעֲדֵינוּ׃

Omnes ſancti Diſcipuli Domini, orate pro nobis.

כל קְדוֹשִׁים וּתְמִימִים הִתְפַּלְלוּ בַּעֲדֵינוּ׃

Omnes ſancti Innocentes, orate pro nobis.

קָדוֹשׁ אֶשְׁטֵיפַאן פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Stephane, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ לוֹרֵינצו פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Laurenti, ora pro nobis.

הַקְּדוֹשִׁים פָּאבִּיָאן וְשֵׁיבַּשְׁטִיָאן פַּלְלוּ בַּעֲדֵינוּ׃

Sancti Fabiane, & Sebaſtiane, orate pro nobis.

קָדוֹשׁ וִינְצֵינְטִי פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Vincenti, ora pro nobis.

קְדוֹשִׁים יוֹחָנָן וּפָאוֹלוֹ פַּלְלוּ בַּעֲדֵינוּ׃

San-

Sancte Philippe, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ בַּרְטוֹלוֹמֵיאוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Bartholomæe, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ מַתַּי פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Matthæe, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ שִׁמְעוֹן פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Simon, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ טַדֵּיאוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Thadæe, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ מָתִּיָה פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Matthia, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ בַּרְנָבָא פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Barnaba, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ לוּקָה פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Luca, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ מַרְקוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Marce, ora pro nobis.

כָּל שְׁלוּחִים וּמְבַשְּׂרִים הַקְּדוֹשִׁים
פַּלְּלוּ בַּעֲדֵינוּ׃

Omnes

כל אָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְהַנְּבִיאִים פַּלְּלוּ בַּעֲדֵינוּ׃

Omnes ſancti Patriarchæ, & Prophetæ, orate pro nobis.

קָדוֹשׁ פִּייֶטְרוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Petre, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ פָּאוּלוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Paule, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ אַנְדְרֵיאָה פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Andrea, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ יַעֲקֹב פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Iacobe, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ יוֹחָנָן פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Ioannes, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ טוֹמָאס פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Thoma, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ יַעֲקֹב פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Iacobe, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ פִילִיפּוֹ פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

San-

קְדוֹשָׁה בְּתוּלָה מֵעַלְמוֹת פַּלְלִי
בַּעֲדֵינוּ׃

Sancta Virgo Virginum, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ מִיכָאֵל פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Michaël, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ גַבְרִיאֵל פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Gabriel, ora pro nobis.

קָדוֹשׁ רְפָאֵל פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Raphaël, ora pro nobis.

כֹּל מַלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים וְשָׂרֵיהֶם פַּלְלוּ
בַּעֲדֵינוּ׃

Omnes sancti Angeli, & Archangeli, orate pro nobis.

כֹּל סֵדֶר רוּחוֹת הַקְּדוֹשִׁים מְאוּשָּׁרִים
פַּלְלוּ בַּעֲדֵינוּ׃

Omnes sancti Beatorum Spirituum ordines, orate pro nobis.

קָדוֹשׁ יוֹחָנָן הַטּוֹבֵל פַּלֵּל בַּעֲדֵינוּ׃

Sancte Ioannes Baptista, ora pro nobis.

Kyrie eleison.

מָשִׁיחַ שְׁמָעֵנוּ ׃

Christe audi nos.

מָשִׁיחַ עֲנֵנוּ ׃

Christe exaudi nos.

אַב שֶׁבַּשָּׁמַיִם אֱלֹהִים רַחֵם עָלֵינוּ ׃

Pater de Cœlis DEVS, miserere nobis.

בֵּן מוֹשִׁיעַ הָעוֹלָם אֱלֹהִים רַחֵם עָלֵינוּ ׃

Fili Redemptor mundi DEVS, miserere nobis.

רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֱלֹהִים רַחֵם עָלֵינוּ ׃

Spiritus sancte DEVS, miserere nobis.

הַקָּדוֹשׁ חַשִּׁילוּשׁ אֱלֹהִים אֶחָד רַחֵם עָלֵינוּ ׃

Sancta TRINITAS vnus DEVS, miserere nobis.

קְדוֹשָׁה מִרְיָם פַּלְלִי בַּעֲדֵנוּ ׃

Sancta MARIA, ora pro nobis.

קְדוֹשָׁה אֱלֹהִים הוֹרִיתָ פַּלְלִי בַּעֲדֵנוּ ׃

Sancta DEI Genitrix, ora pro nobis.

בְּאוֹר רוּחַ הַקָּדוֹשׁ ׃ תֵּן לָנוּ לָדַעַת דְּבָרִים הַיְשָׁרִים בְּאוֹתוֹ הָרוּחַ ׃ וְנִתְעַנֵּג לָעַד מִנֶּחָמָתוֹ ׃ בַּעֲבוּר הַמָּשִׁיחַ אֲדוֹנֵנוּ אָמֵן ׃

DEus, qui corda fidelium sancti Spiritus illustratione docuisti: da nobis in eodem Spiritu recta sapere, & de eius semper consolatione gaudere. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

שני נערים יזמרו בקשה לקדושים הנקראת ליטאניא והאחרים ישיבו׃

I due fanciulli cantino le Litanie, e tutti gl'altri rispondino.

קִירְיֵי אֵילֵיְשׁוֹן׃ אֲדֹנָי רַחֵם עָלֵינוּ ׃

KYrie eleison.

קְרִישְׁטֵי אֵילֵיְשׁוֹן׃ מָשִׁיחַ רַחֵם עָלֵינוּ ׃

Christe eleison.

קִירְיֵי אֵילֵיְשׁוֹן ׃ אֲדֹנָי רַחֵם עָלֵינוּ ׃

כלם יחד

Tutti insieme.

בוא רוח הקדוש מלא לב מן המאמינים ותבער בהם אש אהבתך:

VEni sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium, & tui amoris in eis ignem accende.

שני נערים יאמרו:

Due fanciulli.

שלח רוחך ויבראו:

℣. Emitte spiritum tuum, & creabuntur.

כלם יחד:

Tutti.

ותחדש פני אדמה:

℟. Et renouabis faciem terræ.

מלמד: נפלל:

Il Maestro: Oremus:

אדני אשר למדת לבבות הנאמנים

באור

איך יעשו התפילה אחר המדרש:

MODO DI FARE L'ORATIONE doppo le Scuole.

יכרעו התלמידים כסדרם: והמלמד אצלם: ויתחיל כך:

Ingionocchiati i fanciulli per ordine, & il Maestro appresso à loro comincierà in questo modo.

בני שאו מחשבותיכם לאלהים: בקשו בכונה גדולה: עשו סימן התליה הקדושה: באמור: בשם אב ובן ורוח הקדוש: אמן:

FIghiuoli miei alzate la mente à Dio, pregandolo con diuoto affetto. Fateui il segno della santa Croce, dicendo: In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen.

ב עֲלִיָּתוֹ לְרוּם הַשָּׁמַיִם׃

2 L'Ascensione del medesimo.

ג בִּיאַת רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ׃

3 La Venuta dello Spirito santo.

ד כְּשֶׁנִּשֵּׂאת הַבְּתוּלָה מִרְיָם לַשָּׁמַיִם׃

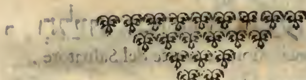
4 L'Assuntione della Madonna.

ה כְּשֶׁנֶּעֶטְרָה וְנִתְעַלְּתָה עַל כָּל מְחוֹלוֹת הַמַּלְאָכִים׃

5 La Coronatione, & Esaltatione dell'istessa sopra tutti i Cori de gli Angeli.

תם׃

I·L FINE.

4 La Presentatione nel Tempio.

ה פִּלְפּוּל שֶׁל הַנַּעַר יֵשׁוּעַ עִם הָרַבָּנִים׃

5 La Disputa del fanciullo Giesù con li Dottori.

חֲמִשָּׁה אֲחֵרִים שֶׁל צַעַר׃

Cinque altri sono Penosi.

א תְּפִלָּתוֹ בַּגַּן׃

1 L'Oratione nell'Horto.

ב הַכָּאָתוֹ עַל הָעַמּוּד׃

2 La flagellatione alla colonna.

ג כְּשֶׁנֶּעֱטַר בַּעֲטֶרֶת קוֹצִים׃

3 La Coronatione di spine.

ד סִבּוּל עוֹל הַתְּלִיָּה׃

4 Il portar della Croce.

ה תְּלִיָּיתוֹ וּמִיתַת הַמּוֹשִׁיעַ׃

5 La Crocifissione, e morte del Saluatore.

חֲמִשָּׁה אַחֲרוֹנִים שֶׁל שִׂמְחָה׃

Cinque vltimi Gloriosi.

א תְּחִיַּית הָאָדוֹן׃

1 La Resurrettione del Signore.

ת׳ אֲנִי אוֹמֵר עֲטֶרֶת וְוְרָדִים שֶׁל הַקְּדוֹשָׁה וְחוֹקֵר כָּל הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר רָזִים מֵהָעֲטָרָה הַהִיא שֶׁנִּקְרָא רוֹסַרְיוֹ שֶׁבָּהֶם חַיֵּי יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ אֲדוֹנֵינוּ׃

D. Dico il Rosario della Madonna, e vò meditando i quindici misterij di esso Rosario, ne'quali si contiene la vita di nostro Signor Giesù Christo.

ר׳ מָה הֵם אֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר רָזִים שֶׁל הָרוֹסַרְיוֹ׃

M. Quali sono i quindici Misterij del Rosario?

ת׳ הֵם חֲמִשָּׁה שֶׁל שִׂמְחָה׃

D. Sono cinque Gaudiosi.

א בְּשׂוֹרַת הַמַּלְאָךְ׃

1 L'Annunciatione dell'Angelo.

ב כְּשֶׁהָלְכָה לִפְקוֹד לַקְּדוֹשָׁה אֱלִישֶׁבַע׃

2 La Visitatione di S. Elisabetta.

ג יְלִידַת הָאָדוֹן׃

3 La Natiuità del Signore.

ד נְתִינָתוֹ לַמִּקְדָּשׁ׃

ר׳ ב׳ מָה הֵם הַדְּבָרִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל אָדָם שֶׁבַּכְּתַב נִקְרְאוּ אַחֲרוֹנִים לְפִי שֶׁבִּזְכּוּר אוֹתָם מוֹנְעִים הָאָדָם מֵחֲטָאוֹת׃

M. QVante sono le cose vltime dell'huomo, le quali la Scrittura chiama nouissime, che, considerandole bene, ci fanno astenere da' peccati?

ת׳ הֵם אַרְבָּעָה׃

D. Quattro.

א׳ לִזְכּוּר הַמָּוֶת׃

1 La morte.

ב׳ יוֹם הַדִּין׃

2 Il Giuditio.

ג׳ הַשְּׁאוֹל תַּחְתִּית׃

3 L'Inferno.

ד׳ גַּן עֵדֶן׃

4 Il Paradiso.

ר׳ וּמָה פְּעוּלָּה יֵשׁ לְךָ לִשְׁמוֹר נְדִבוּת לֵב׃

M. Che esercitio hauete per mantenere la deuotione?

ר׳ כַּמָּה הֵן הַחֲטָאוֹת שֶׁצּוֹעֲקוֹת נְקָמָה לִפְנֵי הָאֵל:

M. Quanti sono i peccati, che gridano vendetta nel cospetto di Dio?

ת׳ אַרְבָּעָה הֵן:

D. Sono quattro.

א רְצִיחַת רְצוֹנִית:

1 Homicidio volontario.

ב מִשְׁגַּל נֶגֶד הַטֶּבַע:

2 Peccato carnale contra natura.

ג לְחִיצַת עֲנִיִּים:

3 Oppressione de' poueri.

ד לַעֲשׁוֹק שְׂכַר פּוֹעֲלִים:

4 Fraudare la mercede à gli operarij.

על ארבע דברים אחרונים ומחזורים

De' quattro Nouissimi, e del Rosario.

ז עַצְלוּת וְהֶפְכָּה הַזְרִיזוּת ׃

7 Accidia, alla quale è oppoſta la Diligenza.

ר׳ כַּמָּה הֵן הַחַטָּאוֹת נֶגֶד רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ ׃

M. Quanti ſono i peccati contra lo Spirito ſanto?

ת׳ שֵׁשׁ הֵן ׃

D. Sono ſei.

א יֵאוּשׁ הַיְשׁוּעָה ׃

1 Diſperatione della ſalute.

ב מַחֲשָׁבָה שֶׁיִּוָּשַׁע בְּלִי זְכוּת ׃

2 Preſuntione di ſaluarſi ſenza meriti.

ג לַחֲלוֹק נֶגֶד הָאֱמֶת ׃

3 Impugnare la verità conoſciuta.

ד קִנְאָה מֵהַחֵן שֶׁל אֲחֵרִים ׃

4 Inuidia della gratia altrui.

ה קָבוּעַ בַּחֲטָאוֹת ׃

5 Oſtinatione ne' peccati.

ו בְּלֹא תְשׁוּבָה תַּכְלִיתִית ׃

6 Impenitenza finale.

ר׳ כַּמָּה הֵן הַמִּדּוֹת רָעוֹת רָאשִׁיּוֹת וּכְמַקּוֹר כֹּל הַחַטָּאוֹת׃

M. Quanti sono i vitij capitali, e come fonte di tutti i peccati?

ת׳ שֶׁבַע הֵן וּכְנֶגְדָּן לְכֹל אַחַת מִדָּה טוֹבָה הֶפְכָּה׃

D. Sono sette: & à tutti è opposta la virtù contraria.

א׳ הַגַּאֲוָה וְהֶפְכָּה הַנְּדִיבוּת׃

1 Superbia, alla quale è contraria l'Humiltà.

ב׳ כִּלְיוּת וְהֶפְכָּה הָעֲנָוָה׃

2 Auaritia, alla quale è contraria la Liberalità.

ג׳ נִיאוּף וְהֶפְכָּה מְנִיעַת תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל׃

3 Lussuria, alla quale è opposta la Castità.

ד׳ כַּעַס וְהֶפְכָּה אֹרֶךְ אַפַּיִם׃

4 Ira, alla quale è opposta la Patienza.

ה׳ זוֹלְלוּת וְהֶפְכָּה הַצּוֹם׃

5 Gola, alla quale è opposta l'Astinenza.

ו׳ קִנְאָה וְהֶפְכָּה אַהֲבַת הָרֵיעַ׃

6 Inuidia, alla quale è opposto l'Amor fraterno.

עַצְלוּת

D. E' quello, che non è contra la carità, nè priua l'anima della gratia, nè manda alle pene dell' Inferno, mà nondimeno dispiace à Dio, perche non è conforme alla sua volontà: e sminuisce il feruore della carità. E però bisogna purgarlo in questo Mondo, ò nel Purgatorio, che è nell'altra vita.

הגהות כה:

בזוהר פרשה בראשית בסוף נאמר שבעה מדורות הם לגיהינם שכך יש לו שבעה שמות ליצר הרע במקום אשר נדונים הרשעים ואילה הם באר שחת: טיט היון: שאול: צלמות: גיהינם תפתה: שאול תחתית ומכולם נדונין ועולין. אבל מי שיורד לשאול תחתית אינו עולה שזה הוא. נה ושאומה הקדוש איוב כן יורד שאול לא יעלה שיבין על שאול תחתית:

Annotatione XXV.

NEl Zohar Parascià Berescith nel fine si dice, che *sette gradi sono nell'Inferno in rispetto de' sette nomi; che hà l'appetito cattiuo nel luogo, doue sono li condennati, e questi sono, Lago di corruttione; Luto di feccia; Fossa ò Inferno; Ombra di morte; Gehenna; Sonito di morte; e Sepoltura inferiore; E da tutti questi luoghi si esce doppo che sono giudicati, mà quello che descende nel luogo detto Sepoltura inferiore, non esce, nè se ne libera mai, chè così dice il Santo Giob: Quello che descende nell'Inferno non nè sale mai, ciò s'intende della Sepoltura inferiore.*

ר׳ וְאֵיךְ יְכוּפָּר לָנוּ:

M. Questo come ci viene ad esser perdonato?

ת׳ בִּטְבִילָה הַקְּדוֹשָׁה כְּשֶׁאָדָם נִטְבַּל בִּזְמַן שֶׁחָטָא בְּפוֹעַל: אוֹ בְּסוֹד הַתְּשׁוּבָה כַּנִּזְכָּר לְעֵיל: וּמִי שֶׁמֵּת בְּחֵטְא מְמִית הוֹלֵךְ לְעוֹנֶשׁ נִצְחִי שֶׁל גֵיהִינָּם:

D. Col santo Battesimo, quando l'huomo si battezza in età di hauer peccato attualmente: ò col Sacramento della penitenza, come si è detto di sopra. E chi muore in peccato mortale, và alle pene eterne dell'Inferno.

ר׳ מָה הוּא עָוֹן קַל לִסְלוֹחַ:

M. Qual'è il peccato veniale?

ת׳ כֹּל שֶׁאֵינוֹ נֶגֶד הָאַהֲבָה וְאֵינָהּ עוֹדֶרֶת הַנֶּפֶשׁ מֵהַחֵן וְאֵינָהּ נִשְׁלַחַת לְעוֹנְשֵׁי גֵיהִינָּם: אֲבָל מִכָּל מָקוֹם רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וּמַמְעִיט חֲמִימוּת הָאַהֲבָה לְפִי שֶׁאֵינוֹ כִּרְצוֹנוֹ לָכֵן צָרִיךְ לְכַפָּרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה אוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא בִּמְקוֹם הַכִּיפּוּר:

E'quel-

per traditione dalli noſtri Maeſtri, & eſſi l'hanno hauuto fin dalla bocca del Profeta Iſaia.

ר׳ ואיך ימחה החטא הזה ממנו:

M. Queſto come ci viene ſcancellato?

ת׳ עם הטבילה הקדושה לפיכך המת
בלא טבילה תלך ללימבו ונעדר
לעולם ועד מכבוד גן עדן:

D. Col ſanto Batteſimo. E però chi muore ſenza Batteſimo và al Limbo, & è priuo in perpetuo della gloria del Paradiſo.

ר׳ מה הוא העון הממית:

M. Qual'è il peccato mortale?

ת׳ הוא שנעשה נגד האהבת יהוה ונגד
הריע ונקרא ממית לפי שמסיר
הנפש מחיותה רוחניית שהיא חן
אלהים:

D. E' quello, che ſi commette contra la carità di Dio, è del proſſimo. E ſi dice mortale, perche priua l'anima della ſua vita ſpirituale, che è la gratia di Dio.

פּוּעֲלִי׃ אֲשֶׁר נֶחְלַק אֶל מְמִיתּ וְאֶל קַל לִסְלוּחַ׃

D. Due: Originale, & Attuale, il quale poi si diuide in mortale, e veniale.

ר׳ אֵיזֶהוּ חֵטְא מְקוֹרִיִי׃

M. Qual'è il peccato Originale?

ת׳ הוּא אֲשֶׁר כּוּלָם נוֹלָדִים בּוֹ וְהוּא לָנוּ כְּמוֹ בִירוּשָׁה מֵאָבִינוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן׃

D. E' quello, col quale tutti nasciamo, e l'habbiamo come per heredità dal primo nostro Padre Adamo.

הנהות כד׃

הרקנטי על פרק ד׳ מבראשית אומר בשםהמדרש אלה הדברים כי זוהמת הנחש אשר זרק על אדם ועל חוה׃ כל דורות העולם נמשכו מאותה הזוהמה כאשר קבלנו בקבלה ברבותינו והם קבלו אותה מפי הנביא ישעיה׃

Annotatione XXIV.

IL Recanati sopra il cap. 4. del Genesi riferisce dal Midràs queste parole: *Per l'immondezza di quel Serpente antico, che gettò in Adamo & Eua, quando escono le generationi al mondo, tutte escono da quella immondezza, che così habbiamo hauuto*

per

3 Ammonire i peccatori.

ד לְנַחֵם לִמְצוּעָרִים ׃

4 Consolare gli afflitti.

ה לְכַפֵּר לְעֶלְבוֹנִין ׃

5 Perdonare l'offese.

ו לִסְבוֹל לַלּוֹחֲצִים בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם ׃

6 Sopportare patientemente le persone moleste.

ז לְהִתְפַּלֵּל לָאֵל בְּעַד הַחַיִּים וּבְעַד הַמֵּתִים ׃

7 Pregare Iddio per li viui, e per li morti.

על חטאות׃

De i peccati.

ר עַתָּה נָבוֹא לְחַטָּאוֹת כַּמָּה מִינֵי חַטָּאוֹת נִמְצָאוֹת ׃

M. HOra venendo à i peccati. Quante sorti si trouano di peccati?

ת׳ הֵן שְׁתַּיִם אֶחָד מִמְּקוֹר הַלֵּידָה ׃ שְׁנֵי פוֹעֲלֵי

ד לְאַכְסַן לַגֵּרִים׃

4 Alloggiare i pellegrini.

ה בַּקֵּר לַחוֹלִים׃

5 Visitar gl'infermi.

ו פְּקוֹד אֲסוּרִים׃

6 Visitar i carcerati.

ז קְבוֹר מֵתִים׃

7 Sepellire i morti.

ר׳ אֵלּוּ הֵן פְּעוּלוֹת הַחֶסֶד גוּפְנִיּוֹת׃ הֲיֵשׁ פְּעוּלוֹת הַחֶסֶד רוּחָנִיּוֹת׃

M. Queste sono opere di Misericordia corporali, sonoui altre di Misericordia spirituali?

ת׳ כֵּן יֵשׁ שֶׁבַע אֲחֵרוֹת שֶׁהֵן׃

D. Ci sono altre sette, cioè:

א לָתֵת עֵצָה לַמְסוּפָּקִים׃

1 Consigliare i dubbiosi.

ב לְלַמֵּד לַפְּתָאִים׃

2 Insegnare à gl'ignoranti.

ג לְזַהֵר לַחַטָּאִים׃

Am-

do tutta la nostra vita, e le nostre operationi à gloria di Dio, perche il sauio conosce l'vltimo fine, & à quello indrizza ogni cosa.

על פעולות החסד׃

Delle Opere della Misericordia.

ר׳ פְּעוּלוֹת הָחֶסֶד כַּמָּה הֵן שֶׁנִּשְׁאַל מֵהֶן בִּפְרָטוּת בְּיוֹם הַדִּין׃

M. Quante sono l'opere della Misericordia, delle quali ci sarà domandato in particolare nel giorno del Giudicio?

ת׳ שֶׁבַע הֵן׃

D. Sono sette.

א לָתֵת לֶאֱכוֹל לָרְעֵבִים׃

1. Dar da mangiare à gli affamati.

ב לָתֵת לִשְׁתּוֹת לַצְּמֵאִים׃

2. Dar da bere à gli assetati.

ג לִלְבּוֹשׁ עֲרוּמִים׃

3 Vestir gl'ignudi.

ה׳ עוֹשׂוֹת לְסִיּוּעַ הַמִּדוֹת וְלַעֲשׂוֹת לָנוּ
שְׁלֵמִים בְּדֶרֶךְ יְהֹוָה לְפִי שֶׁבְּיִרְאָה
נִשְׁמוֹר מֵחַטָּאוֹת׃ בְּחֶסֶד נִהְיֶה
חֲסִידִים וְשׁוֹמְעִים לָאֵל׃ בְּדַעַת
נִהְיֶה מְלוּמָּדִים לָדַעַת רְצוֹן הָאֵל׃
בְּעָצְמָה נִהְיֶה נֶעֱזָרִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ׃
בְּעֵצָה נִהְיֶה נִזְהָרִים מִמִּרְמוֹת הַשָּׂטָן׃
בְּשֵׂכֶל נִתְעַלֶּה לְהָבִין סוֹדוֹת
הָאֱמוּנָה׃ בְּחָכְמָה נִהְיֶה שְׁלֵמִים
לַעֲרוֹךְ כָּל חַיֵּינוּ וְכָל מַעֲשֵׂנוּ לְכָבוֹד
יְהֹוָה׃ לְפִי שֶׁהֶחָכָם יוֹדֵעַ הַקֵּץ
הָאַחֲרוֹן וְאֵלָיו יִתְיַשֵּׁר כָּל דָּבָר׃

D. Seruono per aiuto delle virtù , e per farci perfetti nella via di Dio : perche per il Timore ci astemiamo da' peccati . Per la Pietà siamo diuoti , & vbbidienti à Dio . Per la Scienza siamo ammaestrati à sapere la volontà di Dio . Per la Fortezza siamo aiutati à metterla in esecutione . Per il Consiglio siamo auuertiti de gl'inganni del Demonio . Per l'Intelletto siamo inalzati à penetrare i misterij della Fede . Per la Sapienza diuentiamo perfetti, ordinan-

do

M. QVanti sono i Doni dell'o Spirito santo?

ת׳ שֶׁבַע הֵן׃

D. Sono sette.

א חָכְמָה׃

1 Sapienza.

ב שֵׂכֶל׃

2 Intelletto.

ג עֵצָה׃

3 Consiglio.

ד עָצְמָה׃

4 Fortezza.

ה בַּעַת׃

5 Scienza.

ו חֶסֶד׃

6 Pietà.

ז יִרְאַת יְהוָה׃

7 Timor di Dio.

ר׳ מָה עוֹשׂוֹת הַמַּתָּנוֹת הַלָּלוּ׃

M. A che seruono questi Doni?

עושות

וְלֹא נַטְעֶה בְּשׁוּם אֶחָד׃

D. La Prudenza ci fà considerati, e cauti in ogni cosa: accioche non siamo ingannati, nè inganniamo gli altri.

הַצְּדָקָה עוֹשָׂה שֶׁנַּחֲזוֹר לְאַחֵר מַה שֶּׁהוּא לוֹ׃

La Giustitia fà, che rendiamo ad altri quello che è suo.

הַמֶּזֶג עוֹשָׂה שֶׁנָּשִׂים רֶסֶן עַל הַתַּאֲווֹת שֶׁאֵינָן כַּסֵּדֶר׃

La Temperanza fà, che mettiamo freno alli desiderij disordinati.

הָעָצְמָה עוֹשָׂה שֶׁלֹּא נִירָא מִכָּל סַכָּנָה וְגַם מֵהַמָּוֶת עַצְמָהּ לַעֲבוֹד יְהוָה׃

La Fortezza fà, che non temiamo alcun pericolo, nè pur l'istessa morte in seruitio di Dio.

על מתנות של רוח הקודש׃

De i Doni dello Spirito Santo.

ר׳ מַתְּנוֹת רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ כַּמָּה הֵן׃

Quan-

דָּבָר׃ וְגַם אֶת הָרֵעַ בַּעֲבוּר אַהֲבַת
יְהוָה׃

D. Perche fa, che noi amiamo Iddio ſopra ogni coſa & il proſſimo come noi medeſimi per amor di Dio.

ר׳ מָה הֵן הַמִּדּוֹת קָארְדִינָאלִי׃

M. Quali ſono le virtù Cardinali?

ת׳ הַתְּבוּנָה׃ וְהַצְּדָקָה׃ וְהַמֶּזֶג׃ וְהָעָצְמָה׃

D. Prudenza, Giuſtitia, Temperanza, e Fortezza.

ר׳ לָמָּה נִקְרְאוּ קָארְדִינָאלִי׃

M. Perche ſi chiamano Cardinali?

ת׳ לְפִי שֶׁהֵן עִקָּרִיּוֹת כְּמַעְיְנֵי הַמַּעֲשִׂים
טוֹבִים׃

D. Perche ſono principali, e come Fontane delle buone operationi.

ר׳ בָּאֵר פְּעֻלַּת הַמִּדּוֹת הָאֵלֶּה׃

M. Dichiarate l'offitio di queſte virtù.

ת׳ הַתְּבוּנָה עוֹשָׂה אוֹתָנוּ נְבוֹנִים וְנִשְׁמָרִים
מִכֹּל דָּבָר כְּדֵי שֶׁלֹּא נִהְיֶה נִטְעִים
וְלֹא

che riguarda, ò appartiene à Dio.

ר׳ הָאֱמוּנָה אֵיךְ שַׁיָּיכָה לָאֵל׃

M. La Fede dunque, come appartiene à Dio?

ת׳ כִּי עוֹשָׂה שֶׁאֲנוּ מַאֲמִינִים כל מַה שֶׁגָּלָה יְהוָה לַעֲדָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה׃

D. Perche fà che noi crediamo tutto quello che Iddio hà riuelato alla ſanta Chieſa.

ר׳ הַבִּטָּחוֹן אֵיךְ שָׁיָיךְ לָאֵל׃

M. La Speranza, perche appartiene à Dio?

ת׳ לְפִי שֶׁעוֹשֶׂה שֶׁאֲנַחְנוּ נָשִׂים בִּטְחוֹנֵינוּ בַּיהוָה וּמִמֶּנוּ נֶחֱסֶה לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא מִצַּד חִנּוֹ וּבַעֲבוּר זַכִיּוֹתֵינוּ הַבָּאִים גַּם מֵחִנּוֹ׃

D. Perche fà che noi mettiamo la noſtra fiducia in Dio, e da lui ſperiamo la vita eterna, mediante la gratia del medeſimo Iddio, e de'noſtri meriti, i quali pur naſcono dalla gratia ſua.

ר׳ הָאַהֲבָה אֵיךְ שַׁיָּיכָה לָאֵל׃

M. La Carità, perche appartiene à Dio?

ת׳ כִּי עוֹשָׂה שֶׁנִּהְיֶה אוֹהֲבִים לָאֵל עַל כָּל דָּבָר

M. HAbbiamo già finite le quattro parti principali della Dottrina, che ſono il Credo, l'Oratione Dominicale, i Comandamenti, & i Sacramenti. Hora voglio, che parliamo delle virtù, e de'vitij, e di alcun'altre coſe, che molto giouano à viuere conforme alla volontà di Dio. Dite dunque quante ſono le virtù principali?

ת׳ שֶׁבַע הֵן שָׁלֹשׁ טֵיאוֹלוֹגָאלִי וְאַרְבַּע
קַרְדִּינָאלִי׃

D. Sono ſette, trè Teologali, e quattro Cardinali.

ר׳ מָה הֵן הַטֵּיאוֹלוֹגָאלִי׃

M. Quali ſono le Teologali?

ת׳ אֱמוּנָה׃ בִּטָּחוֹן׃ וְאַהֲבָה׃

D. Fede, Speranza, e Carità.

ר׳ לָמָּה נִקְרָאוֹת טֵיאוֹלוֹגָאלִי׃

M. Perche ſi chiamano Teologali?

ת׳ נִקְרָאוֹת טֵיאוֹלוֹגָאלִי לְפִי שֶׁמַּבִּיטוֹת
לָאֵל׃ אוֹ שַׁיָּיכוֹת לָאֵל׃ שֶׁזֶּה רוֹצֶה
לוֹמַר טֵיאוֹלוֹגָאלִי׃

D. Perche quella parola, Teologale, vuol dir coſa,

 che

בְּזִיווּגָם בְּשָׁלוֹם וְאַהֲבָה וְשֶׁיּוֹלִידוּ
בָּנִים בְּיִרְאַת קְדוֹשׁ יְהוָה לְמַעַן
יִשְׂמְחוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא׃

D. Dà virtù, e gratia à quelli, che legitimamente si congiungono, di viuere nel matrimonio con pace, e carità, e di procreare, & alleuare i figliuoli nel timore santo di Dio, accioche ne habbiano allegrezza in questa vita, e nell'altra..

על המדות טאולונאלי ומקרדינאלי׃

Delle virtù Teologali, e Cardinali.

ד׳ כְּבָר כָּלִינוּ מֵאַרְבַּע הַחֲלָקִי הַלִּמּוּד
רָאשִׁיִּים אֲשֶׁר הֵם הַקְּרֵידוֹ׃ וּתְפִלַּת
הָאָדוֹן׃ וּמִצְווֹת׃ וְהַסוֹדוֹת׃ רְצוֹנִי
עַתָּה שֶׁנְּדַבֵּר מֵהַמִּידוֹת טוֹבוֹת
וּמֵהַמִּידוֹת רָעוֹת וּדְבָרִים אֲחֵרִים
שֶׁמְּסַיְּיעִים הַרְבֵּה לִחְיוֹת כְּפִי רְצוֹן
יְהוָה׃ לָכֵן אֱמוֹר כַּמָּה הֵן הַמִּידוֹת
הָרָאשִׁיּוֹת׃

Hab-

ת׳ מוחה שארית העונות ונותנת שמחה
וגבורה לנפש להלחם נגד השטן
בהוא זמן אחרון וגם תעזור לקבל
בריאות הגוף אם היא יועיל לישועת
הנפש :

D. Scancella le reliquie de i peccati, dà allegrezza, e fortezza all'anima per combattere col demonio in quell'vltimo tempo: ancora aiuta à riceuere la sanità del corpo, se quella sia vtile alla salute dell'anima.

ר׳ מה פעולה עושה סוד הסמיכה :

M. Che effetto fà il Sacramento dell'Ordine?

ת׳ נותנת כח וחן לכהנים ולמשרתי
הכנסת שיוכלו לעשות היטב
מלאכותיהם :

D. Dà virtù, e gratia à i Sacerdoti, & altri Ministri della Chiesa, di poter far bene gli vfficij loro.

ר׳ מה פעולה עושה סוד הנשואין :

M. Che effetto fà il Sacramento del Matrimonio?

ת׳ נותן כח וחן למתחתנים כראוי ליהיות

ת׳ עוֹשָׂה שֶׁמּוֹחָה הָעֲוֹנוֹת שֶׁנַּעֲשׂוֹת אַחַר
הַטְּבִילָה וּמְשִׁיבָה לְאַהֲבַת יְהוָה
מִי שֶׁבַּעֲבוּר חֲטָאוֹ נַעֲשָׂה לוֹ לְאוֹיֵב׃

D. Rimette i peccati commeſſi doppo il Batteſimo, e fà ritornare all'amicitia di Dio quello, che per lo peccato gli era diuentato nemico.

ר׳ מָה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לְקַבֵּל זֶה הַסּוֹד׃

M. Che biſogna fare per riceuere queſto Sacramento?

ת׳ בַּתְּחִילָה צָרִיךְ שֶׁיִּרְאַג עַל חֲטָאָיו וִיהְיֶה
בִּרְצוֹן חָזָק שֶׁלֹּא לַחְטוֹא עוֹד
לְעוֹלָם׃ וְאַחַר שֶׁיִּתְוַדֶּה לַכֹּהֵן
הַבָּדוּק מֵהָרָאשִׁים׃ וּלְבַסּוֹף צָרִיךְ
לַעֲשׂוֹת הַתְּשׁוּבָה שֶׁיִּתֵּן לוֹ הַכֹּהֵן׃

D. Biſogna prima hauere dolore de'ſuoi peccati, con propoſito di non commettergli mai più. Biſogna poi confeſſargli al Sacerdote, approuato da'Superiori, e per vltimo biſogna fare la penitenza, che dal Sacerdote gli ſarà impoſta.

ר׳ מָה פְּעוּלָּה עוֹשֶׂה שֶׁמֶן הַקּוֹדֶשׁ׃

M. Che effetto fà l'Olio ſanto?

e cosi ci fà diuentare ſoldati veri del Saluatore.

ר מָה פְּעוּלָּה עוֹשָׂה קָרְבָּן הַלֶּחֶם׃

M. Che effetto fà l'Euchariſtia?

ת׳ מְכַלְכֵּל אֶת אַהֲבָה שֶׁהִיא חַיֵּי הַנֶּפֶשׁ׃
וּמַרְבָּה אוֹתָהּ בְּכָל יוֹם יוֹתֵר וְלָכֵן
נִתָּן תַּחַת צוּרַת לֶחֶם הַנָּם שֶׁאֵינוֹ
לֶחֶם כִּי אִם גּוּף אֲמִתִּי שֶׁל הָאָדוֹן׃
כְּמוֹ מָה שֶׁהוּא בַּכּוֹס אֵינוֹ יַיִן הַנָּם
שֶׁנִּרְאֶה יַיִן כִּי אִם דָּם אֲמִתִּי שֶׁל
הַמָּשִׁיחַ אֲדוֹנֵינוּ תַּחַת צוּרַת יַיִן׃

D. Nutriſce la carità, che è la vita dell'anima, e l'accreſce ogni giorno più. E però ſi dà ſotto ſpecie di pane: ſe bene veramente quello non è pane, mà è il vero Corpo del Signore: sì come quello, che è nel Calice non è vino, ancorche paia vino: mà è il vero Sangue del medeſimo Christo noſtro Signore ſotto le ſpecie del vino.

ר׳ מָה פְּעוּלָּה עוֹשָׂה הַתְּשׁוּבָה׃

M. Che effetto fà la Penitenza?

ר׳ מִי עָשָׂה אוֹתָה:

M. Chi gli hà instituiti?

ת׳ יֵשׁוּעַ מָשִׁיחַ אֲדוֹנֵינוּ:

D. Giesù Christo Signor nostro.

ר׳ מָה פְּעוּלָה עוֹשָׂה הַטְבִילָה:

M. Che effetto fà il Battesimo?

ת׳ עוֹשָׂה שֶׁהָאָדָם בֵּן יְהוָה וְיוֹרֵשׁ גַן עֵדֶן
ומוחָה כל הַעֲונות וּמְמַלֵּאָה הַנֶּפֶשׁ
מֵחֵן יְהוָה וּמְמַתָּנות רוּחַנִיּוֹת:

D. Fà che l'huomo diuenti figliuolo di Dio, & herede del Paradiso: scancella tutti i peccati, & riempie l'anima di gratia, e di doni spirituali.

ר׳ מָה פְּעוּלָה עוֹשָׂה הַקִּיּוּם:

M. Che effetto fà la Cresima?

ת׳ מַחֲזִיק הָאָדָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה יָרֵא
לְהוֹדוֹת אֱמוּנַת הַמָּשִׁיחַ אֲדוֹנֵינוּ
וְכֵן עוֹשָׂה אוֹתָנוּ אַנְשֵׁי חַיִל
אֲמִיתִיִּים שֶׁל הַמּוֹשִׁיעַ:

D. Fortifica l'huomo accioche non habbia paura di confessare la Fede di Christo nostro Signore, e co-

peccarà, e colperà, e restituirà la rapina che hà rapito, ò quello che hà violentemente tenuto, e porterà il sacrificio della sua colpa à Iddio, &c. e perdonerà sopra di lui il Sacerdote.

ה אוֹלִיו שַׁנְטוֹ: שֶׁהוּא שֶׁמֶן הַקּוֹדֶשׁ:

5 Olio santo.

ו אוֹרְדִינֵי: שֶׁהוּא סְמִיכָה:

6 Ordine.

הגהות כג:

מה שעשים מהסמיכה כדי שעל ידה יהיה כדאי המקבלים אותה באותו שירות שהוא עושה לעם וזה היה מנהג נהוג בתורה הישנה ממשה שעשה אותה ליהושע כאשר נאמר במדבר כ״ז ויאמר יהוה אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת ידך עליו:

Annotatione XXIII.

LA Cerimonia dell'impositioni delle mani, mediante la quale si rendeuano habili quelli, che la riceueuano ad essercitare gl'vfficij sopra del Popolo, era commune nella legge vecchia fin da Moisè, quale la fece sopra Iosuè, dicendo il Testo nelli Numeri cap. 27. *Et disse Iddio à Mosè piglia Giosuè figlio di Nun huomo che lo spirito è in esso, & appoggiarai la mano tua sopra di lui.*

ז מַאטְרִימוֹנְיוֹ: שֶׁהוּא נִשּׂוּאִין:

7 Matrimonio.

הגהות כב:

במשלי פרק כ״ח. מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם׃ אשר נקרא בויקרא פרק ה׳ שכשאחד יחטא היה צריך להביא קרבן ולהתודות החטא לכהן שאם לא כן לא יתכפר כאשר מביא רבי משה במשנה תורה ספר עבודה הלכות פסולי המוקדשים פרק ט״ו שצריך שידע הכהן החטא בשעת שחיטת הקרבן ובשעת זריקת הדם שנאמר וכפר עליו הכהן שיהיה מחשבתו עליו ולא על אחר שאם לאו הוא פסול׃ ואם היהודי יאמר שזה הוא לבד בחטא בשוגג אבל לא בעון במזיד נאמר שגם היה וידוי על עון מזיד כמו על עון הגזלה ועל שבועת שוא שנאמר בויקרא ו׳ והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל או את העושק אשר עשק וגומר ואת אשמו יביא ליהוה וכו׳ וכפר עליו הכהן וכו׳ ד״ין

Annotatione XXII.

NElli Prouerbij al cap. 28. *Quello che cuopre i suoi peccati non prosperarà mà confessandoli e lasciandoli otterrà misericordia*. Onde si legge nel Leuitico al cap. 5. ver. 5. che quando vno hauesse commesso alcun peccato, doueua portare il Sacrificio e confessare detto peccato al Sacerdote, altrimenti non gl'era perdonato: e Rabbi Mosè d'Egitto nelle sue opere dette Misnè Thorà, libro 15. Auodà, Trattato Pessulè Hamuchdascìm dice, che il Sacerdote nel tempo che scanna l'animale, e che sparge il sangue, bisogna che habbia intentione à quell'huomo padrone del Sacrificio, e à quel peccato; e non hauendo tal'intentione, il Sacrificio è nullo. E se'l Ebreo dicesse, che questo s'intende solo nelli peccati commessi per errore, non per volontà, si risponde, che anco vi era la confessione di simili peccati per volontà, come nel peccato del furto, e giuramento falso, come è chiaro nel medesimo testo del Leuitico cap. 6. *E sarà quando*

ג אֵיוּקָרִישְׁטִיָּה׃ שֶׁהוּא קָרְבָּן הַלֶּחֶם׃
3 Euchariſtia.

הגהות כא׃

במזמור ע״ב אומר יהי פיסת בר בארץ בראש הרים׃ כל המזמור הזה מובן מהמשיח כאשר אומרים בתלמוד וגם יונתן מתרגם שיהיה קרבן הלחם בראש הרי הכנסת ואלה ההרים רומזים הכהנים שהם גדולי הכנסת אשר זאת העתקה מביא ריימונדו מרטינו ובגאלטינו ועתה ביונתן אינו נמצא בהיות שהסירו מלת קרבן היהודים להסתיר זה הסוד האמת הגדול׃

Annotatione XXI.

NEl Salmo 72. *E ſarà vn pezzo di pane di grano ſcelto in terra in capo de i monti.* Tutto detto Salmo s'intende del Meſſia, conforme i Talmudiſti; e la traſlatione Caldea interpreta queſto con dire: *E ſarà Sacrificio di pane ne' capi de' monti della Chieſa.* Queſti monti altro non ſignificano, che li Sacerdoti, che ſono grandi della Chieſa; qual traslatione è riferita da Raimondo Martini, e dal Galatino, & hoggi non ſi troua nel Teſto per eſſer ſtata leuata via la voce *Corbàn* dalli Ebrei, per occultare ſi gran miſtero, e ſi gran verità.

ד פֵּינִיטֵינְצָה׃ שֶׁהוּא תְּשׁוּבָה׃
4 Penitenza.

edificato il Tempio, all'hora portarà il Sacrificio. Onde si vede chiaro, che nel bagnarsi staua la forza di purgar l'huomo dall'immondezza del peccato di Adamo; e questo era nel tempo della legge, maggiormente nel tempo del Messia doueua osseruarsi, come profetizò Ezechiele nel luogo detto, quale da tutti s'intende per quel tempo del Messia.

ב קְרִישְׁמָה׃ שֶׁהוּא הַקִּיּוּם׃

2 Cresima.

הנהות כ׃

ביחזקאל פרק י״ו וארחצך במים ואסוכך בשמן׃ כשדבר על הטאת העם שכפר אותם במים ועם השמן והמפרשים היהודים אומרים משמן חתן אשר טהר אותם בתחלת אבל יותר טוב יהיה נעשה בזמן המשיח אשר עם הטבילה הוא מכפר אותנו מכל העונות ואחר כך עם המשחה על קיום טבילה בחן אלהי להיות חזקים לעמוד נגד אויבי נפשנו׃

Annotatione XX.

Nel medesimo Profeta Ezechiele al cap. 16. *Ti hò lauato con l'acqua, e ti hò vnto con oglio*, parlando della colpa del Popolo, che con l'acqua lo liberò, e con l'oglio sudetto; che l'espongano i Rabbini dell'oglio della gratia, con il quale lo purificò affatto: mà questo molto meglio si doueua fare nel tempo del Messia, liberandoci con le sante acque del Battesimo da ogni peccato, e poi con l'oglio del santo Chrisma, mediante la gratia diuina, con renderci forti di poter resistere ad ogni incõtro de'nimici dell'anima nostra.

vuolse Iddio purgare la descendenza di Abraam, determinò, che Sara fusse sterile, & Abraam gettò l'immondezza del Serpente, che lui haueua in Agar: e doppo il tempo della vecchiaia sua che si raffreddò il sangue suo, gli comandò che si circoncidesse; & ancora à Sara gli cessò il mestruo (come è detto) cioè mancò à Sara il modo ordinario che hanno l'altre donne, acciochè vscisse Isaac sacrificio perfetto: & essendo che era necessario il medesimo purgamento di Rebecca simile à Sara nella generatione di Giacob; & essaudendo Iddio le orationi loro, determinò che il sangue che viene dall'immondezza del Serpente fusse succhiato da Esau; e però fù rosso, e peloso, come vn manto, acciochè vscisse Giacob homo perfetto, e liscio.

Di più aggiungono, che la Circoncisione non poteua per se stessa cagionar questo senza l'acqua, con la quale bisognaua bagnarsi; perilche quando alcun Gentile si faceua Ebreo, per diuentare veramente del Popolo di Dio, e suo fedele, non bastaua, che si circoncidesse, mà si richiedeua, che si sommergesse nell'acque conforme dicono nel Talmud Trattato Ieuamòth, cap. 4. Acollèts: *Hanno letto i nostri Maestri, vn estraneo che si circoncide, e non si sommerge nell'acque, è come se non fosse circonciso.* Volendo, che se non vi erano le acque non si tenesse per Ebreo, nè fosse tale. Et in tanto ciò non fanno verso li loro fanciulli, doppo hauerli circoncisi, perche dicono che l'attuffarsi nell'acque di continuo le madri in ogni Mese doppo del mestruo conforme sono obligate, basta per i figlioli. Così dice il Bacchiè nella Parascià Mispattim: *Con trè cose Israel entrò nel patto con Dio; con la Circoncisione, con il Bagnamento, e con il Sacrificio: Con la circoncisione, quando vscirono dall'Egitto; con il bagnamento nel dar della legge; con il sacrificio (è ricordato quà) cioè nel medesimo passo del dar della legge; oue dice, che pigliò vn Toro, e lo sacrificò, e la metà del sangue gettò sopra il Popolo, e così quello, che viene à farsi Ebreo, è obligato in tutte trè le sopradette cose, e circoncidano quello, e doppo lo bagnano; e quando sarà*

K edi-

הנחש ויותר הוא בזמן המשיח כאשר נבא הנביא יחזקאל במקום הנ"ל
אשר כל המפרשים מבינין אותו לזמן המשיח:

Annotatione XIX.

IN Ezechiele cap. 36. *Spargerò sopra di voi acque monde, e vi purificarò di tutte le vostre immondezze, & di tutti li vostri idoli di sporcitia vi purgarò.*

Riferiscono in diuersi luoghi i Rabbini per traditioni antiche, che da Adamo, & Eua è proceduto nel genere humano vna immondezza, che essi chiamano, *immondezza del Serpente*, (e noi la domandiamo peccato originale) perche egli nè fù cagione, quando ingannò Eua nel Paradiso terrestre, con fargli mangiare il pomo vietato, come si legge nel Zohar, Parascià: *E sentì Itrò*, nel Esodo cap. 18. *Quando stette Israel colà nel monte Sinai, all'hora fù tagliata, cioè leuata via l'immondezza del Serpente, mà perche peccò con fare il Vitello, tornò nel suo luogo.* Dalche si vede con chiarezza, che ancor essi hanno confessato, che il peccato di Adamo si transfuse in tutti li suoi figlioli, se bene errano con dire, che si leuasse nel dar della legge.

Nel Talmud Trattato Sanedrin dicono il medesimo, e l'istesso si legge diffusamente nel libro Thorah Moscè, del Rabbi Mosè Alscèch, nel principio della Parascià Toledòth Ischach: Di più affermano, che mediante la Circoncisione si andaua diminuendo questo peccato, & immondezza, e che la Circoncisione era il rimedio contro di quella, come si legge nel medesimo luogo del Thorah Moscè.

E nel Midràsc Rabbòth nel luogo sopradetto dicono, che per il peccato di Adamo viene il preputio nel mondo, con le seguenti parole: *Per causa del peccato di Adamo venne il preputio à lui, & ad Eua il sangue del mestruo, e perciò quando*

vuol-

בבירור שגם הודו שחטא אדם וחוה עבר בכל ורעם אבל היו תועים
באומרים שהיה עובר בנתינת התורה:

בגמרא מסכת סנהדרין גם אומר כן ובספר תורת משה מרבי משה
אלשיך שעשה פירוש על התורה בתחילת פרשת תולדות יצחק ועוד
מקיימים שהמילה היתה ממעט הזאת הזוהמת כאשר תראה בתורת משה:

ובמדרש רבות במקום הנזכר אומר שמחטא הנזכר מאדם בא הערלה:
בזה הלשון כחטא אדם הראשון בא הערלה לאדם: ולחוה דם נדות לכן
כשרצה השם לצרף זרע אברהם גזר שתהיה שרה עקרה ויטיל אברהם
זוהמת הנחש שהיה בו כהגר ואחר לעת זקנתו שנעקר רמו ציוה לו
לימול ערלתו: וגם לשרה פסקה נדתה שנאמר חדל להיות לשרה אורח
כנשים: כדי שיצא יצחק עולה תמימה ובהיות שגם כלידת יעקב היה צריך
גם זה הצירוף היתה רבקה עקרה כמו שרה ובעבור תפלתם ויעתר להם
יהוה גזר שדם הנדות שבא מזוהמת הנחש ישאף אותו עשו לכן היה
אדמוני באדרת שער כדי שיצא יעקב איש תם וחלק:

ויותר מוסיפים שהמילה יחידה לא היתה יכולה להסיר זאת הזוהמת
אלא עם כי הטבילה שהיה צריך שיטבלו לכן כשהגוי יבא להתיהד ולהיות
מעם האל וממאמינו לא די לו שימול עצמו אלא צריך שיטבול עצמו
במים כאשר נאמר במסכת יבמות פרק ד׳ החולץ תנו רבנן גר שמל
ולא נטבל כאילו לא מל שצריך בדי שיהיה יהודי שיטבול ואם לא נטבל
לא יחשב יהודי: ומה שאינן טובלין בניהם אחר המילה לפי שטבילת
אמהם בכל חדש אחר נדתה כאשר חייבית מספיק לבניהם כאשר אומר
הבחיי פרשת משפטים: בשלשה דברים ישראל נכנסו בברית עם האל
בעבור המילה ובקרבן ובטבילה: במילה כשיצאו ממצרים בטבילה
בנתינת התורה: ובקרבן שנאמר ויקח משה את הדם מן הפר ויזרוק
על העם וחצי הדם זרק על המזבח: ומי שבא להתגייר מחוייב בכל
אלו השלשה הנ״ל במילה ואחר בטבילה וכשיבנה בית המקדש יקריב
קרבנו: מכאן נראה בבירור שהטבילה היה להם לכפר האדם מזוהמת

הנחש

לְהַאֲמִין וְלַחְסוֹת וּלְהַעֲשׂוֹת נִשְׁאָר
שֶׁאֲנוּ נְדַבֵּר מֵהַסּוֹדוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת
אֲשֶׁר בְּאֶמְצָעוּתָם נִקְנֶה הַחֵן מִן
אֱלוֹהַּ אֱמוֹר עַתָּה כַּמָּה הֵן הַסּוֹדוֹת׃

M. Habbiamo già trattato di tutto quello, che si hà da credere, ſperare, & operare: reſta che noi trattiamo de' ſanti Sacramenti, per mezzo de' quali s'acquiſta la gratia di Dio. Dite dunque quanti ſono i Sacramenti?

ת׳ הֵן שֶׁבַע׃

D. Sono ſette.

א טְבִילָה כִּלְעַז בַּטֵּישִׁימוֹ׃

1 Batteſimo.

חנהות ימ׃

ביחזקאל לו̈ וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם׃

אומרים בכמה מקומות הרבנים מקבלה קדומה שמאדם וחוה היה זוהמה לכל סוג אנושי או טומאה שהם קוראים זוהמת הנחש ואנו קורין אותו חטא מלידה לפי שהוא היה סיבה כאשר פתח לחוה בגן עדן לעשות שאכלה מעץ הדעת הנאסר להם כאשר נראה בספר הזהר על פרק משפטים וזה לשונו כשעמד ישראל על הר סיני פסקה זוהמת הנחש אבל לפי שחזרו לחטוא בעשות העגל חזרה הזוהמה למקומה אשר נראת בבירור׃

וּשְׁמִיעַת לְכָל דָּבָר אֲשֶׁר אֵינוֹ חֵטְא׃

& Obedienza in ogni cosa, che non sia peccato.

הגהות יח׃

ובישעיה פרק נו׳ אומר׃ כי כה אמר יהוה לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי׃ ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת׃

בשמואל ראשון פרק טו׳׃ הנה שמוע מזבח טוב׃

Annotatione XVIII.

IN Isaia al c. 56. si dice: *Così disse il Signore alli Eunuchi che custodiranno li Sabbati miei, & elegeranno quello che hò voluto, & si fortificaranno nel patto mio, e darò à loro nella casa mia, e nelli muri miei, mano, e nome meglio de figli e figlie: Nome eterno darò à lui che non si tagliarà.*

Al 1. di Samuel cap. 15. *Ecco ch'è meglio vbbidire, che'l sacrificio.*

על הסודות הקדושות׃

De i Sacramenti.

ר׳ כְּבָר אָמַרְנוּ מִכֹּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לָנוּ לְהַאֲמִין

מְנִיעַת הַמִּשְׁגָּל לְעוֹלָם׃

Castità perpetua,

הנהות יז:

בגמרא מסכת שבת מספרים שאותו הרב שה״ה אחד מארבעה (כמו שאומרים) שנכנסו לפרדס בן עזאי שכל ימיו לא לקח אשה אעפ״י שאמרו לו שאר החכמים למה אינו לוקח אשה והשיב להם מה אעשה ונפשי חשקה בתורה אשר מראה שלהיות בלא אשה מביא להחקירה ולהבודדות מהתורה הקדושה ולהאחד עם האל י״ת׃

בפרשה בעלותך במדבר י״ב אומרים שמשה אחר שדבר השם י״ת בהר סיני פירש מאשתו׃

Annotatione XVII.

NEl Talmud Trattato Sciabbat riferiscano di quel Rabbino, che dicono fusse vno de'quattro che entrarono in Paradiso, chiamato Ben Azai, che mai volse nel tempo, che visse pigliar moglie, con tutto che gliene fusse fatta continua instanza dagl'altri Rabbini, alli quali soleua rispondere: *Che farò, essendo che l'anima mia è tanto desiderosa nella legge?* dimostrando con questo, ch'il viuer casto conduce alla contemplatione della legge Diuina, e conseguentemente all'vnione con Dio benedetto.

Nella Parascià Bealotechà cap. 12. de'Numeri, dicono che Moisè, doppo che hebbe parlato con Iddio benedetto nel monte Sinai, non volse più hauer commercio alcuno con la sua moglie.

אֲדוֹנֵינוּ לְכָל מִי שֶׁיִּתְאַוֶּה לְהַגִּיעַ
לַשְּׁלֵמוּת׃

D. Ci ſono trè conſigli dati da noſtro Signor Giesù Chriſto, à quelli che deſiderano arriuare alla perfettione.

ר׳ מָה הֵן אֵלּוּ הָעֵצוֹת׃

M. Quali ſono queſti conſigli?

ת׳ עֲנִיּוּת רְצוֹנִית׃

D. Pouertà volontaria,

הגהות יו׃

בזכריה פרק ט׳׃ גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות׃ בלי ספק שגם חכמי היהודים המבינים זה הפסוק על המשיח יהללו מדת העניות אשר היתה מאירה במשיח כמאמר הנביא׃

Annotatione XVI.

IN Zacharia cap. 9 *Rallegrati aſſai figliuola di Sion, e giubila figliuola di Gieruſalem. Ecco il Rè tuo verrà à te giuſto, e ſaluato lui, pouero. Et caualcando ſopra l'Aſino, e ſopra il Polledro figlio delle Aſine.* Non è dubbio, che anco i dotti degl'Ebrei, che intendano queſto luogo del Meſſia, lodano la virtù della Pouertà, che haueua tanto da riſplendere nell'iſteſſo Meſſia, conforme dice il Profeta.

ד לְקַבֵּל הַקוֹמוּנְיוֹן דְהַיְינוּ גוּף מוֹשִׁיעֵנוּ לְפָחוֹת בְּפֶסַח הַתְחִיָה׃

4 Comunicarsi almeno la Pasqua di Resurrettione.

ה לָתֵת הַמַעֲשָׂרוֹת׃

5 Pagar le decime.

ו שֶׁלֹא לַעֲשׂוֹת נִשׂוּאִין בְּיָמִים הָאֲסוּרִים דְהַיְינוּ מֵדוֹמֵינִיקָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל הַבִּיאָה עַד הַפִּיפָאנִיָה׃ וּמִיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל הַקוּאַרֵישְׁמָה עַד יוֹם שְׁמִינִי שֶׁל פֶּסַח׃

6 Non celebrar le nozze nei tempi prohibiti, cioè dalla prima Domenica dell'Aduento sino all'Epifania; e dal primo giorno di Quaresima sino all'ottaua di Pasqua.

ר׳ מִלְבַד הַמִצְוֹות שֶׁכֻּלָנוּ חַיָיבִים לָהֶם הֲיֵשׁ אֵיזֶה עֵצָה מֵהַשְׁלֵמוּת׃

M. Oltre li Comandamenti, à i quali tutti siamo obligati, sonoui alcuni consigli di perfettione?

ת׳ כֵּן הֵן שָׁלֹשׁ עֵצוֹת נָתַנוּ מוֹשִׁיעַ מָשִׁיחַ אֲדוֹנֵינוּ

M. AGgiungete à Comandamenti di Dio, quei pochi che hà aggiunti la santa Chiesa.

ת׳ מִצְוֹות הָעֵדָה הַקְּדוֹשָׁה הֵן שֵׁשׁ׃

D. I comandamenti della santa Chiesa sono sei.

א אַחַת לִשְׁמוֹעַ תְּפִלַּת הַקָּרְבָּן שֶׁבְּלַעַז נִקְרָא מֵיסָה בְּכָל יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁבְּלַעַז נִקְרָא דוֹמֵינְקָה וּבְחַגִּים אֲחֵרִים הַמְּצֻוִּים׃

1 Vdir la Messa tutte le Domeniche, & altre Feste comandate.

ב לָצוּם בְּעֵת הַצּוֹם הַגָּדוֹל בְּלַעַז קוּוָארֵישִׁימָה וּבְעֲרָבִים הַמְּצֻוִּים׃ וְאַרְבַּע תְּקוּפוֹת׃ וְשֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל בָּשָׂר בְּיוֹם שִׁשִּׁי וְיוֹם שְׁבִיעִי׃

2 Digiunar la Quaresima, le Vigilie comandate, & i Quattro tempi, e non mangiar carne il Venerdi, e'l Sabbato.

ג לְהִתְוַדּוֹת לְפָחוֹת פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה׃

3 Confessarsi vna volta l'anno almeno.

M. Dichiarate li due vltimi.

ת׳ בִּשְׁתֵּי הַמִּצְוֹת אַחֲרוֹנוֹת מְצַוֶּה הָאֱלוֹהַ שֶׁשּׁוּם אֶחָד לֹא יַחְמוֹד אִשָּׁה אוֹ נְכָסִים שֶׁל אַחֵר לְפִי שֶׁהוּא שֶׁרוֹאֶה הַלְּבָבוֹת רוֹצֶה שֶׁנִּהְיֶה קְדוֹשִׁים וּטְהוֹרִים לֹא לְבַד בַּחוּץ אֶלָּא גַּם בִּפְנִים כְּדֵי שֶׁנִּהְיֶה בִּשְׁלֵמוּת וּבֶאֱמֶת צַדִּיקִים׃

D. Comanda Dio negli vltimi due precetti, che niuno desideri la donna, ò la robba d'altri, perche esso, che vede i cuori, ci vuole santi e mondi, non solo nell'esteriore, ma anco nell'interiore: accioche noi siamo intieramente, e veramente giusti.

על מצוות העידה׃ ועל העצות׃

Delli Precetti della Chiesa, e dè Consigli.

ר תּוֹסִיף לְמִצְוֹת הָאֵל אוֹתָן הַמּוּעָטוֹת שֶׁהוֹסִיפָה הָעֵדָה הַקְּדוֹשָׁה׃

ת׳ בַּשְּׁבִיעִית מְצֻוָּה שֶׁלֹּא יִקַּח שׁוּם אֶחָד נִכְסֵי אֲחֵרִים בַּסֵּתֶר שֶׁנִּקְרָא גְּנֵבָה אוֹ בְּגָלוּי שֶׁנִּקְרָא גָּזֵל וְשֶׁלֹּא יוֹנֶה אוֹתוֹ בְּמֶקַח וּמִמְכָּר אוֹ בַּעֲסָקִים וּבְסוֹף שֶׁלֹּא יַזִּיק לְרֵעֵהוּ בִּנְכָסִים׃

D. Il settimo commanda, che niuno pigli la robba d'altri occultamente, che si chiama furto, nè palesamente, che si chiama rapina: nè si faccia fraude in vendere, comprare, e simili contratti; e finalmente non si danneggi il prossimo nella robba.

ר׳ בָּאֵר הַשְּׁמִינִית׃

M. Dichiarate l'ottauo.

ת׳ בַּשְּׁמִינִית נֶאֱסַר עֵדוּת שֶׁקֶר וּלְהַלְשִׁין וּלְהוֹצִיא שֵׁם רָע וּלְהַחֲנִיף וּלְכַזֵּב וְכָל שְׁאָר נֶזֶק שֶׁנַּעֲשָׂה לְהָרִיעַ בַּלָּשׁוֹן׃

D. Nell'ottauo si prohibisce il falso testimonio, il mormorare, il detraere, adulare, dir bugie, & ogn'altro danno, che si faccia al prossimo con la lingua.

ר׳ בָּאֵר שְׁתַּיִם הָאַחֲרוֹנוֹת׃

Di-

שֶׁמְּמִתִים אוֹתָם גַּם הַפָּרִיצִים
בַּמִּלְחָמָה שֶׁהִיא בְּצֶדֶק אֵינָם
חוֹטְאִים בַּאֲשֶׁר מַכִּים וְהוֹרְגִים׃

D. Nel quinto si commanda, che non ammazziamo niuno ingiustamente, nè gli facciamo altro male alla persona: e dico ingiustamente perche i Giudici i quali condannano i malfattori à morte, & i ministri di giustitia, che li fanno morire, come ancora i soldati nella guerra giusta non peccano, mentre feriscono, ò ammazzano.

ר בַּאֵר הַשִּׁשִּׁית׃

M. Dichiarate il sesto.

ת׳ בְּמִצְוַת הַשִּׁשִּׁית מְצֻוֶּה שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה
נִיאוּף שֶׁהוּא חֵטְא עִם אֵשֶׁת אַחֵר
וְגַם שֶׁלֹּא נֵעָשֶׂה זְנוּת וְלֹא חֵטְא
אַחֵר בְּשָׂרִיִּי׃

D. Comanda il sesto, che non si faccia adulterio, cioè peccato con la donna d'altri: e s'intende ancora, che non si faccia fornicatione, nè altro peccato carnale.

ר בַּאֵר הַשְּׁבִיעִית׃

M. Dichiarate il settimo.

בַּשְּׁבִיעִית

צָרְכֵיהֶם ׃ וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר בָּאָב וְאֵם
בֵּן צָרִיךְ לִשְׁמוֹר גַּם בַּאֲחֵרִים רֵיעִים
אֲבָל אֵינוֹ כֹּל כָּךְ חִיּוּב כְּמוֹ עִם
הָאָב וְעִם הָאֵם אֲשֶׁר נָתְנוּ לָנוּ הֲוָיָה
וְגִדְּלוּנוּ בְּרֹב טָרְחָם ׃

D. Il quarto ordina, che si honori il Padre, e la Madre: non solo con riuerenza di parole, ò di cauarsi la berretta, mà ancora con aiutarli, e souuenirli ne'loro bisogni. E quello, che si dice del Padre, e della Madre, si deue ancora osseruare con gli altri prossimi: se bene non ci è tant'obligo, quanto col Padre, e con la Madre, i quali ci hanno dato l'essere, e ci hanno alleuato con molta lor fatica.

ר׳ בָּאֵר הַחֲמִישִׁית ׃

M. Dichiarate il quinto.

ת׳ הַחֲמִישִׁית מְצַוָּה אוֹתָנוּ שֶׁלֹּא נַהֲרוֹג
שׁוּם אָדָם שֶׁלֹּא כַּדִּין וְשֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה
שׁוּם נֶזֶק בְּגוּפוֹ ׃ וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁלֹּא
כַּדִּין לְפִי שֶׁהַשּׁוֹפְטִים שֶׁמְּחַיְּיבִים
הָרְשָׁעִים לַמָּוֶת וּמְשָׁרְתֵי בֵּית דִּין
שֶׁמְּמִיתִים

ת׳ בַּשְּׁלִישִׁית מִצְוַת לִשְׁמוֹר הַחַגִּים שֶׁהִיא
שְׁבַת שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה
כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לָנוּ עֵת לַעֲסוֹק וְלַחֲשׁוֹב
בְּחַסְדֵי הָאֵל׃ וּלְבַקֵּר בָּתֵּי הָאֵל׃
וּלְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרֹא בִּסְפָרִים רוּחָנִיִּים
וְלִשְׁמוֹעַ תְּפִילוֹת אֱלָהִיוֹת וְהַדְּרָשׁוֹת
וְלַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים אֲחֵרִים רוּחָנִיִּים
וּקְדוֹשִׁים׃

D. Comanda il terzo l'osseruanza delle Feste, la quale consiste in astenersi dall'opere seruili, per hauer tempo di occuparsi in considerare i beneficij diuini, visitar le Chiese, far oratione, leggere libri spirituali, vdir gli vffici diuini, e le prediche, e fare simili altre opere spirituali, e sante.

ר׳ בַּאֵר הָרְבִיעִית׃

M. Dichiarate il quarto.

ת׳ הָרְבִיעִית מְסַדֶּרֶת שֶׁנְּכַבֵּד אָב וָאֵם
לֹא לְבַד בְּכָבוֹד דְּבָרִים וּלְהוֹצִיא
הַכֹּבֶעַ אֲבָל גַּם לְסַיְּיעָם וְלַעֲזוֹר לָהֶם
צָרְכֵיהֶם׃

תַחַת הַבּוֹרֵא׃ וְגַם הַמְכַשְׁפוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן הַשָּׂטָן לֶאֱלוֹהַּ׃

D. Nel principio ci auuertiſce Iddio, che eſſo è il noſtro vero, e ſupremo Padrone, e però ſiamo obligati ad vbbidirlo con ogni diligenza; appreſſo ci comanda, che non dobbiamo riconoſcere alcun altro per Dio, nel che peccano gl'Infedeli, i quali adorano le creature in cambio del Creatore, & anco gli Stregoni, e Fattucchiari, che tengono il Demonio per loro Dio.

ר׳ בַּאֵר הַשֵּׁנִית׃

M. Dichiarate il ſecondo Comandamento.

ת׳ הַמִּצְוָה הַשֵּׁנִית אוֹסֶרֶת לָנוּ הַגִּידוּפִים שֶׁהֵם עֲוֹנוֹת חֲמוּרוֹת׃ וּשְׁבוּעוֹת שֶׁקֶר וְשָׁוְא׃ וְשֶׁלֹּא לְשַׁלֵּם הַנְּדָרִים׃ וְגַם כֹּל קָלוֹן שֶׁנֶּעֱשָׂה לָאֵל בִּדְבָרִים׃

D. Il ſecondo Comandamento prohibiſce le beſtemmie, che ſono peccati grauiſſimi; i giuramenti falſi, ò non neceſſarij: il non adempire i voti, & ogni altro dishonore, che ſi faccia à Dio con parole.

ר׳ בַּאֵר הַשְּׁלִישִׁית׃

M. Dichiarate il terzo.

לֶאֱהוֹב יְהוָה עַל כָּל דָּבָר וְלֶאֱהוֹב
הָרֵיעַ כָּמוֹנוּ׃

D. Tutto quello, che si hà da fare per amar'Iddio, & il prossimo. Perche i primi trè Comandamenti insegnano come ci habbiamo da portare verso Iddio col cuore, con la bocca, e con l'opere. Gli altri sette ci ammaestrano di far bene al prossimo, e non gli nuocere nella persona, nell'honore, nella robba, nè con opere, nè con parole, nè con l'animo: e così il fine di tutti i Comandamenti è il Comandamento della carità, che comanda amare Iddio sopra ogni cosa, & il prossimo come noi medesimi.

ר׳ בָּאֵר הַמִּצְוָה רִאשׁוֹנָה׃

M. Dichiarate il primo Comandamento.

ת׳ בַּתְּחִילָּה הָאֵל מַזְהִיר אוֹתָנוּ שֶׁהוּא
בְּאֶמֶת אֲדוֹנֵינוּ הָעֶלְיוֹן׃ וְלָכֵן אָנוּ
מְחוּיָּיבִים לְשׁוֹמְעוֹ בְּכָל זְרִיזוּת׃ אַחַר
מִצְוָה אוֹתָנוּ שֶׁלֹּא נַעֲבוֹר שׁוּם אַחֵר
לֶאֱלוֹהַּ כַּאֲשֶׁר חוֹטְאִים מִי שֶׁאֵינָם
מַאֲמִינִים שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לַבְּרִיּוֹת

תַּחַת

10 Non desiderar la robba d'altri.

ר׳ מִי נָתַן אֵלּוּ הַמִּצְוֹות׃

M. Chi hà dati questi Comandamenti?

ת׳ יְהֹוָה בְּעַצְמוֹ בַּתּוֹרָה הַיְשָׁנָה וְאַחַר כֵּן מְהַמָּשִׁיחַ אֲדוֹנֵינוּ קִיְּמָם בַּחֲדָשָׁה׃

D. L'istesso Iddio nella legge vecchia; e poi Christo nostro Signore gli hà confermati nella nuoua.

ר׳ מָה כּוֹלְלִים בְּקִיצּוּר אֵלֶה הַמִּצְוֹות׃

M. Che contengono in somma questi Comandamenti?

ת׳ כֹּל שֶׁיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת לֶאֱהוֹב יְהֹוָה וְהָרֵיעַ לְפִי שֶׁהַשָּׁלֹשׁ מִצְוֹות רִאשׁוֹנוֹת מְלַמְּדוֹת אֵיךְ נַעֲבוֹד כָּעֶרֶךְ יְהֹוָה בְּלֵבוֹ וּבְפֶּה וּבְמַעֲשִׂים׃ וְהַשֶּׁבַע אֲחֵרוֹת מְלַמְּדוֹת לַעֲשׂוֹת טוֹב לָרֵיעַ׃ וְשֶׁלֹּא לְהַזִּיקוֹ בְּגוּפוֹ וְלֹא בִּכְבוֹדוֹ וְלֹא בְּמָמוֹנוֹ לֹא עִם מַעֲשִׂים וְלֹא עִם דְּבָרִים וְלֹא בְּלֵב וְכֵן תַּכְלִית כָּל הַמִּצְוֹות הִיא מִצְוַת הָאַהֲבָה שֶׁמְּצַוָּה

ca, mentre non si può accertare qual fosse quello d'Iddio benedetto: E così anco dicono i Rabbini, *che se succeda ad alcuno, quando fà viaggio, che non si ricordi del giorno, nel quale partì dalla sua casa, basta, osserui vn settimo giorno doppo li sei, &c.* E nel giorno della Domenica che è il settimo per il riposo de' Christiani fù fatta dal nostro Messia la redentione vniuersale dalle mani del Demonio di tutto il genere humano, mentre resuscitò trionfante, che è quella della quale si doueua tener memoria.

כַּבֵּד אָב וָאֵם׃ ד

4 Honora il Padre, e la Madre.

לֹא תִּרְצַח׃ ה

5 Non ammazzare.

לֹא תִּנְאָף׃ ו

6 Non fornicare.

לֹא תִּגְנוֹב׃ ז

7 Non rubare.

לֹא תַעֲנֶה עֵד שָׁקֶר׃ ח

8 Non dir falso testimonio.

לֹא תַחְמוֹד אֵשֶׁת אַחֵר׃ ט

9 Non desiderar la donna d'altri.

לֹא תַחְמוֹד מָה שֶׁהוּא מֵאַחֵר׃ י

Non

Annotatione X V.

NEl Testo dice : *Ricordati del giorno del Sabbato per santificarlo, sei giorni operarai, e farai tutte le opere tue, mà nel settimo giorno Sabbato al Signore Iddio tuo non farai nessuna opera*, &c. Et nel Deuter. cap. 5. s'aggiunge, *E ti ricordarai, che fosti seruo nella terra di Egitto, e ti hà cauato Iddio di là con mano forte, e braccio steso; per questo ti hà commandato il Signore Iddio tuo di far il giorno del Sabbato.*

Nel Testo si tralascia di riferir questa ragione dell'osseruanza del Sabbato: perche nel tempo del Messia si dice in Geremia al cap. 16. *Per tanto ecco veranno giorni, dice il Signore, e non si dirà più viua il Signore, quale hà cauato voi dalla terra dell'Egitto, mà viua il Signore, quale vi hà cauato da tutte le terre*, &c. *Ecco manderò pescatori molti, che pescaranno voi*. Insinuando con questo il Santo Profeta chiaramente, che doueua mediante la predicatione d'alcuni pochi pescatori ridurre il popolo, e le genti alla vera cognitione, & osseruanza della sua diuina volontà. E perche ogni giorno di quiete si chiama Sabbato, perciò non pose il Testo il nome di Sabbato, mà di Feste, nelle quali si deue cessare da ogni opera, & attendere alla rimembranza delli beneficij diuini, tanto più che è certo, che non si puol sapere determinatamente qual fù quel giorno, nel quale il Signore Iddio riposò doppo la creatione del Mondo, mentre la circolatione degli anni sempre varia li giorni, e non tornano li medesimi nel loro tempo determinato, che erano già stati, come quel giorno, che era Sabbato quattro anni fà, hora sarà Domenica, ò Lunedì, &c. anzi che non si può da tutto il Mondo osseruare vn giorno istesso determinato per Sabbato, mentre quello, che è Sabbato à noi, è impossibile sia Sabbato à gli huomini degli Antipodi; siche per l'osseruanza di questo Commandamento, è necessario doppo sei giorni, di posarsi nel settimo, quale noi tenemo sia la Domeni-

ca,

הנהות טו:

שמות כ' אומר זכור את יום השבת לקדשו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך וזכרת כי עבד ונומ': ובאלה הדברים ה' סוסיף היית בארץ מצרים ויצאך יהוה אלהיך משם ביד חזקה ובזרוע נטוית על כן צוך יהוה אלהיך לעשות את יום השבת:

כלמוד מניח להגיד כל זה משמירת יום השבת לפי שנאמר בירמיה יו הנה ימים באים נאום יהוה ולא יאמר עוד חי יהוה אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי יהוה אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה והשיבותים על אדמתם אשר נתתי לאבותם הנני שולח לדוגים רבים נאם יהוה ודיגום: הית נראת ברור בדבר הנביא שיהיה שולח דיגים מועטים להשיב העם והגויים לאמיתת העבודה והשמירה לעשות רצונו ולפי שכל יום שאדם שובת נקרא שבת לכן אינו אומר אלא הג שבו יש לשבות מכל מלאכה כדי לחקור מהטובות האלהיים: ועוד שאין יוכל לדעת אם יום השבת הוא יום השבת דוקא או יום ראשון שארגי שבת בו אחר בריאת העולם לפי שבחזרת השנים ישנת הימים ולא יחזרו לאותו הזמן הקבוע שהיה כך כמו אותו היום שהית שבת אחר ארבעת שנים יהית עתה יום ראשון או יום שני: עוד שאינו יכול לתת: שכל העולם ישמרו יום אחד קבוע לשבת לפי שמה שהוא לנו בנמנע שיהית שבת לאותם שהם תחת רגלינו: לכן בשמירת זאת המצוה יהיה צריך שאחר ששת וימים ישבות בשביעי ואנו מאחר שאין אנו יכולים לכוין חש ביעי ששבת האל יתברך אנו מקיימים שיהית היום ראשון: וכן אמרו חכמי ישראל שאם אחד הולך בדרך שלא יזכור היום שיצא מביתו ישמור יום ז' מיום שזובר: וביום ראשון שהוא שביעי לשביתת הנוצרים נעשה מאדונינו המשיח גאולת נפש כל העולם מיד השטן בשחית נעלץ שהוא אות שצריך שנזכור ממנה:

An-

terra di sotto, nè che sia nelle acque di sotto la terra; non t'inchinerai à quelle, nè gli farai culto, &c. E perche tutto questo commanda, e si racchiude in quello, che dice: *Non hauerai altro Iddio auanti di me.* Perciò si tralascia nella Dottrina, perche l'imagini, ò figure, che sonó prohibite di fare in questo Commandamento non sono prohibite, se non per adorarle, come Dei; sicome faceuano gl'Antichi, che adorauano il Sole, e la Luna; altri adorauano le creature della terra, e dell'acqua, come gl'Egittij, che adorauano l'Ariete: I Caldei il Boue: I Filistei il Dagon, che era mezzo huomo, e mezzo pesce; mà il fare imagini, e figure ad altro fine, e non per adorarle come Dei, non era prohibito; sicome l'istesso Signore commandò, che si facessero le figure d'oro delli due Cherubini nel Santuario sopra dell'Arca del Testamento. E Salomone quando fece il Tempio nè fece delle altre, & in particolare duoi Cherubini di legno di Oliua, dodici Vacche sotto il Vaso di acqua, oue si lauauano i Sacerdoti come si legge nel primo de Regi cap. 7. & il medesimo Trono, oue egli staua, lo riempì di diuerse statue, & imagini d'huomini, animali, vccelli, &c. E se di questo desideri maggiori proue, leggi il mio Dialogo detto *Ale di Colomba*, doue diffusamente si tratta questa materia.

לא תשא שם יהוה אלהיך לשוא׃ ב

2 Non pigliare il nome di Dio in vano.

זכור לקדש החגים׃

3 Ricordati di santificare le feste.

הגהות

ת׳ אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי׃ א

D. 1. Io sono il Signor Iddio tuo, non hauerai altro Dio auanti di me.

הגהות יד:

בתורה מוסיף לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא: פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי: ולפי שכל זה נכלל במצות לא יהיה אלהים אחרים על פני החכם ולא זכר בפרוש. כי כל הצורות שנאסרו בזאת המצוה הוא כדי שלא יעבדם לאלהים כמו שעשו הקדמונים שהיו עובדים לשמש ולירח ואחרים ח״ה עובדים לבריות הארץ או מהמים: כמו המצרים היו עובדים לטלה והכשדים לשור ופלשתים לדגון שהיה חציו דג וחציו אדם: אבל לעשותם שלא לעובדם כאלהים אינו אסור כמו שצוה יהוה שיעשו צלמים מזהב שני כרובים זהב במקדש על הכפרת על הארון העדות ושלמה כאשר עשה המקדש עשה גם צורות אחרות ובפרט שני כרובים עצי שמן ושנים עשר בקר תחת הים במקום שירחצו הכהנים ידיהם ורגליהם כאשר תראה במלכים א׳ פרק ז׳ וככסא אשר היה מלא מכמה צורות חיות ועופות ובני אדם: ואם לא יספיק לך זה קרא בכנפי יונה ותמצא מרגוע:

Annotatione XIV.

NEl Testo della legge s'aggionge: *Non farai scultura, nè alcuna figura, che è nel Cielo di sopra, nè che sia nella* Ter-

in Cielo sopra tutti i Chori de'Angeli, & è gratissima à Dio.

רֹ׳ וְאֵין אַתָּה נַס לְעֶזְרָה גַּם אֶל הַקְּדוֹשִׁים
אֲחֵרִים ׃

M. Non ricorrete voi per aiuto ancora à gli altri Santi?

תֹ׳ כֵּן אָנוּס לְעֶזְרָה אֶל כֹּל הַקְּדוֹשִׁים
וּבִפְרָטוּת לַקָּדוֹשׁ שֶׁל שְׁמִי וּלְמַלְאָךְ
הַשּׁוֹמֵר אוֹתִי ׃

D. Ricorro à tutti i Santi, & in particolare al Santo del mio nome, & al mio Angelo Custode.

על מצות האל ׃

De i Commandamenti di Dio.

רֹ׳ נָבוֹא עַתָּה לְמַה שֶׁיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת כְּדֵי
לֶאֱהוֹב יְהוָה וְהָרֵיעַ ׃ אֱמוֹר נָא עֲשֶׂרֶת
הַמִּצְוֹת ׃

M. VEniamo hora à quello, che si hà da operare per amare Iddio, & il prossimo. Dite i dieci Commandamenti.

ר׳ מִמִּי הֵם הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃

M. Di chi ſono queſte parole?

ת׳ מִקְצָתָם הֵם מֵהַמַּלְאָךְ גַּבְרִיאֵל וּמִקְצָתָם מֵאֱלִישֶׁבַע הַקְּדוֹשָׁה וּמִקְצָתָם מֵהָעֵדָה׃

D. Parte ſono dell'Archangelo Gabrielle, parte di Santa Eliſabetta, e parte della Chieſa.

ר׳ לָמָּה אַתָּה אוֹמֵר הַשָּׁלוֹם לָךְ מִרְיָם אַחַר הָאָבִינוּ׃

M. A che effetto dite l'Aue Maria doppo il Pater noſter?

ת׳ לְפִי שֶׁבִּתְחִינַּת הַמְאוּשֶּׁרֶת הַבְּתוּלָה אֲקַבֵּל מַה שֶׁאֲנִי שׁוֹאֵל מֵהָאֵל׃ לְפִי שֶׁהִיא סַנֵּגוֹרֶת הַחַטָּאִים וּמְלֵאַת רַחֲמִים גַּם עוֹמֶדֶת בַּשָּׁמַיִם עַל כָּל מְחוֹלַת הַמַּלְאָכִים וִיקָרָה לַיהוָה מְאוֹד׃

D. Accioche per interceſſione della Beatiſſima Vergine più facilmente io impetri quello, che domando à Dio: perche ella è Auuocata de' peccatori, e piena di miſericordia, & inſieme ſtà

D. Domandiamo nella settima, che Iddio ci liberi dal mal presente, cioè da ogni afflittione, e miseria, & anco da ogni vana prosperità, e grandezza temporale, se esso vede, che ci habbia da nuocere alla salute dell'anima.

ר׳ אֱמוֹר עַתָּה שָׁלוֹם לָךְ מִרְיָם׃

M. Dite hora l'Aue Maria.

ת׳ שָׁלוֹם לָךְ מִרְיָם מְלֵאַת חֵן׃

D. DIO te salui MARIA piena di gratia.

יְהוָה עִמָּךְ בְּרוּכָה אַתְּ בֵּין הַנָּשִׁים׃

Il Signore è teco, tù sei benedetta frà le donne.

וּבָרוּךְ פְּרִי בִטְנֵךְ יֵשׁוּעַ׃

E benedetto il frutto del tuo ventre, GIESV.

מִרְיָם הַקְּדוֹשָׁה אֵם אֱלֹהִים הִתְפַּלְלִי
בַּעֲדֵנוּ חַטָּאִים עַתָּה וּבְשַׁעַת מִיתָתֵנוּ׃
אָמֵן׃

Santa MARIA Madre di Dio, prega per noi peccatori, adesso, e nell'hora della morte nostra. Amen.

l'ingiurie fatteci, che sono offese di poco momento.

ר׳ בַּאֵר הַשִּׁשִּׁית׃

M: Dichiarate la sesta.

ת׳ אָנוּ שׁוֹאֲלִים בַּשִּׁשִּׁית שֶׁהָאֵל יַצִּילֵנוּ מֵהַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁהֵם עֲתִידוֹת׃ אוֹ שֶׁלֹּא יָנִיחַ שֶׁיְּנַסּוּ אוֹתָנוּ אוֹ יִתֵּן לָנוּ חֵן שֶׁלֹּא נִהְיֶה מְנוּצָּחִים׃

D. Domandiamo nella sesta, che Iddiò ci liberi dalle tentationi, che sono mali futuri: ò non permettendo, che siamo tentati, ò dandoci gratia di non esser vinti.

ר׳ בַּאֵר הַשְּׁבִיעִית׃

M. Dichiarate la settima.

ת׳ בַּשְּׁבִיעִית אָנוּ שׁוֹאֲלִים שֶׁהָאֵל יַצִּילֵנוּ מִכֹּל רַע הַהוֹוֶה דְּהַיְינוּ מִכֹּל עִצָּבוֹן וְרָעוֹת׃ וְגַם מִכֹּל הַצְלָחַת הַבְלֵי הָעוֹלָם וּמִגְּדוּלַּת זְמָנִית אִם הוּא רוֹאֶה שֶׁיִּהְיֶה נֶזֶק לִתְשׁוּעַת נַפְשׁוֹתֵינוּ׃

Do-

ר בַּאֵר הַחֲמִישִׁי׃

M. Dichiarate la quinta.

ת׳ בַּחֲמִישִׁי אָנוּ שׁוֹאֲלִים שֶׁיְהֹוָה יַצִּילֵנוּ
מֵהָרָעוֹת שֶׁעָבְרוּ רוֹצֶה לוֹמַר
מֵחַטָּאוֹת שֶׁכְּבָר נַעֲשׂוּ בִּסְלוֹחַ הַחוֹב
מֵהָאָשָׁם וְהָעוֹנֶשׁ שֶׁבַּעֲבוּרָם עָשִׂינוּ׃
וְנוֹסַף כַּאֲשֶׁר אָנוּ מוֹחֲלִים הַחוֹבוֹת
לְבַעֲלֵי חוֹבוֹתֵינוּ׃ שֶׁנִּסְלַח הָעֶלְבּוֹנִים
מֵאוֹיְבֵינוּ לְפִי שֶׁאֵינוּ רָאוּי שֶׁיִּסְלַח
לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ הָעֲוֹנוֹת שֶׁהֵן
עֶלְבּוֹנוֹת גְּדוֹלוֹת אִם אֵין אָנוּ רוֹצִים
לִמְחוֹל הָעֶלְבּוֹנוֹת הַנַּעֲשׂוֹת לָנוּ שֶׁהֵן
כְּאַיִן׃

D. Domandiamo nella quinta, che Dio ci liberi da i mali passati, cioè da i peccati già commessi, rimettendoci il debito della colpa, e della pena, che per quella habbiamo fatto. E si aggiunge, si come noi rimettiamo i debiti à i nostri debitori: cioè perdoniamo l'offese à i nostri nemici: perche non è ragioneuole, che Iddio perdoni a noi li peccati, che sono offese grandissime, se non vogliamo noi perdonare l'in-

אם גופני שהוא מאכל ובגד ללבוש
לפי שדבר יהוה שנדרש מהדרשנים
ולקרא בספרים רוחניים והסורות
הקדושים ובפרטות סוד של הוידוי
ושל קרבן הלחם הן אמצעיים חזקים
מצדם לקנות ולשמור חן יהוה אם
לא תהיה חסרון מצדנו שהוא מה
שדברנו בשאלה הקודמת: והמאכל
והלבוש מוכרחים לשמור זאת
החיים בעבודת האל:

D. Domandiamo nella quarta il pane quotidiano così spirituale, cioè il Verbo di Dio, e li Sacramenti, come corporale, cioè il vitto, e vestito. Percioche il Verbo di Dio predicatoci da'Predicatori, e letto da noi ne i libri spirituali, & i santi Sacramenti, massime della Confessione, e Communione, sono mezzi efficacissimi dal canto loro (cioè se da noi non manchi) per acquistare, e conseruare la gratia di Dio, della quale habbiamo parlato nella precedente petitione. Il vitto, e vestito ci è necessario per mantenere questa vita in seruitio di Dio.

battaglie, che habbiamo col Demonio, col Mondo, e con la Carne, arriuiamo all'eterna Beatitudine, nella quale regnaremo con Dio senza veruno impedimento.

ר׳ בָּאֵר הַשְּׁלִישִׁית׃

M. Dichiarate la terza.

ת׳ בַּשְּׁלִישִׁית אֲנוּ שׁוֹאֲלִים חֵן יְהוָה שֶׁבּוֹ
נִשְׁמַע בִּשְׁלֵמוּת מִצְוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת
כַּאֲשֶׁר לְעוֹלָם שׁוֹמְעִים הַמַּלְאָכִים
בַּשָּׁמַיִם כִּי הַסּוּלָם לַעֲלוֹת לַמַּלְכוּת
הוּא שְׁמִיעַת הַמִּצְוֹת׃

D. Domandiamo nella terza la gratia di Dio, con la quale vbidiamo perfettamente à i suoi santi commandamenti, come sempre l'obedisscono gli Angioli in Cielo. Perche la scala per salire al Regno è l'obedienza de'Commandamenti.

ר׳ בַּאֵר הָרְבִיעִית׃

M. Dichiarate la quarta.

ת׳ בָּרְבִיעִית אֲנוּ שׁוֹאֲלִים הַלֶּחֶם יוֹמִי אִם
רוּחָנִי שֶׁהוּא דְּבַר אֱלֹהִים וְהַסּוֹדוֹת׃

אִם

dire, se vuole, come speriamo, che voglia, poi-ch'egli è Padre.

ר׳ בַּאֵר הַשְּׁאֵלָה רִאשׁוֹנָה׃

M. Dichiarate la prima petitione.

ת׳ בַּשְּׁאֵלָה רִאשׁוֹנָה אָנוּ שׁוֹאֲלִים שֶׁיִּוָּדַע הָאֵל בְּכָל הָעוֹלָם וְכֵן שְׁמוֹ הַקָּדוֹשׁ יְהֻדַּר וִיכוּבַּד מִכָּל הָעוֹלָם כָּרָאוּי׃

D. Nella prima petitione domandiamo, che Iddio sia conosciuto da tutto il mondo, e così il santo Nome suo sia da tutti honorato, e glorificato come conuiene.

ר׳ בַּאֵר הַשֵּׁנִית׃

M. Dichiarate la seconda.

ת׳ בַּשֵּׁנִית אָנוּ שׁוֹאֲלִים שֶׁתָּבֹא בִּמְהֵרָה הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר יָעַד לָנוּ בְּסוֹף מִלְחוֹמוֹתֵינוּ שֶׁיֵּשׁ לָנוּ עִם הַשָּׂטָן וְעִם הָעוֹלָם וְעִם הַבָּשָׂר׃ נַשִּׂיג לָאֲשֶׁרוּת הַנִּצְחִי שֶׁבָּהּ נִמְלוֹךְ עִם הָאֵל בְּלִי שׁוּם עִכּוּב׃

D. Domandiamo nella seconda, che venga presto il regno che ci hà promesso, cioè, che finite le

bat-

M. Dichiarate quelle parole, che vanno auanti alla prima petitione, cioè, *Padre nostro che sei ne' Cieli*.

ת' זאת היא הקדמה קטנה שבה נותנת טעם שבעבורה יש לנו מצח לדבר עם אדון כל כך גדול : ויש לנו תקות שנהיה נשמעים : לכן נאמר שהוא הוא אבינו בערך הבריאה ולקחת אותנו לבנים לכן אנו חוסים בו ונוסף עוד שהוא בשמים כאדון העולם כולו ולכן אנו יודעים שיכל לשמוע לנו אם ירצה כאשר אנו בוטחים שירצה מאחר שהוא אב :

D. Questo è vn picciolo proemio, nel quale si rende raggione, perche habbiamo ardire di parlare con vn Signore sì grande, e perche speriamo di essere esauditi. Si dice dunque, che Iddio è Padre nostro per creatione, & adottione: però come figliuoli ricorriamo ad esso: e si aggiunge, ch'egli è ne i Cieli come Signor dell'Vniuerso. E però sappiamo, che ci può esau-

שׁוֹאֲלִים כְּבוֹד יְהוָה׃ שְׁנִית טוֹבוֹתֵינוּ גָּדוֹל מְאוֹד׃ שְׁלִישִׁית הַחֵן כְּדֵי לִקְנוֹתוֹ׃ רְבִיעִית אֶמְצָעִי לְקַבֵּל וְלִשְׁמוֹר אוֹתוֹ הַחֵן׃ וְעַל הָרַע בַּתְּחִילָה נְבַקֵּשׁ שֶׁיַּצִּילֵנוּ מֵהָרַע שֶׁעָבַר׃ שְׁנִית שֶׁיַּצִּילֵנוּ מֵהָרַע הֶעָתִיד שְׁלִישִׁית שֶׁיַּצִּילֵנוּ מֵהָרַע הַנִּמְצָא וּמִכָּל רַע׃

D. Tutto quello, che si può domandare, e sperare da Dio; percioche sono sette petitioni. Nelle prime quattro si domanda, che ci dia il bene: nelle trè seguenti, che ci liberi da ogni male.

E quanto al bene, prima si domanda la gloria di Dio. Secondo, il sommo Bene nostro. Terzo, la gratia d'acquistarlo. Quarto, il mezzo per hauere, e conseruare la detta gratia.

Quanto al male, si domanda, che ci liberi prima dal male passato. Secondo, dal mal futuro. Terzo, dal mal presente, e così da ogni male.

ר׳ בַּאֵר הַדְּבָרִים הַקּוֹדְמִין לַשְּׁאֵלָה רִאשׁוֹנָה שֶׁהֵם אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם׃

Di-

5 E rimetti à noi i noſtri debiti sì come noi li
rimettiamo à i noſtri debitori.

וְאַל תְּבִיאֵנוּ לִידֵי נִסָּיוֹן׃ ו

6 E non c'indurre in tentatione.

וְהַצִּילֵנוּ מֵהָרַע אָמֵן׃ ז

7 Mà liberaci dal male. Amen.

ר׳ מִי חִבֵּר זֹאת הַתְּפִילָּה׃

M. Chi hà compoſta queſta oratione?

ת׳ חִבְּרָה הַמָּשִׁיחַ אֲדוֹנֵינוּ וְלָכֵן הִיא
שְׁלֵמָה מִכֹּל הַתְּפִילוֹת אֲחֵרוֹת׃

D. L'hà compoſta Chriſto Signor noſtro, e però è
la più eccellente di tutte l'altre.

ר׳ מָה כּוֹלֶלֶת בְּקִיצּוּר זֹאת הַתְּפִילָּה׃

M. Che ſi contiene in ſomma in queſta oratione?

ת׳ כֹּל מָה שֶׁיּוּכַל אָדָם לְבַקֵּשׁ וְלַחֲסוֹרַת
מֵהֶא לְפִי שֶׁהֵן שֶׁבַע שְׁאֵלוֹת בְּאַרְבַּע
רִאשׁוֹנוֹת שׁוֹאֲלִים שֶׁיִּתֵּן לָנוּ הַטּוֹב׃
וּבְשָׁלֹשׁ הַנִּשְׁאָרוֹת שׁוֹאֲלִים שֶׁיַּצִּילֵנוּ
מִכֹּל רַע׃ וְעַל הַטּוֹב׃ בָּרִאשׁוֹן אֲנוּ

D. Lo sò benissimo, perche questa è la prima cosa, che hò imparata, e lo dico ogni mattina, & ogni sera, insieme con l'Aue Maria, e con il Credo.

ר אֱמוֹר הָאָבִינוּ׃

M. Dite dunque il Pater noster.

ת' אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם׃

D. Padre nostro, che sei ne' Cieli.

א יִתְקַדֵּשׁ שְׁמֶךָ׃

1 Sia santificato il nome tuo.

ב תָּבֹא מַלְכוּתֶךָ׃

2 Venga il regno tuo.

ג יֵעָשֶׂה רְצוֹנְךָ כַּאֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם כֵּן בָּאָרֶץ׃

3 Sia fatta la volontà tua, come in Cielo così in terra.

ד לַחְמֵנוּ תְּמִידִי תֵּן לָנוּ הַיּוֹם׃

4 Dacci hoggi il nostro pane quotidiano.

ה וּמְחוֹל לָנוּ חוֹבוֹתֵינוּ כַּאֲשֶׁר אֲנוּ מוֹחֲלִים לַחַיָּבִים לָנוּ׃

ת׳ רוצה לומר כן באמת׃

D. Vuol dire, Cosi è in verità.

פירוש מאבינו ומשלום לך מרים׃

Dichiaratione del Pater noster, e dell' Aue Maria.

ר׳ אחר שדברנו ממה שיש להאמין עתה נראה אם אתה יודע מה שיש לנו לחסות וממי יש לנו לחסות האתה יודע האבינו׃

M. HAuendo già parlato di quello, che si hà da credere; vediamo se voi sapete quello, che si hà da sperare, e da chi si hà da sperare. Sapete voi il Pater noster?

ת׳ אני יודע אותה התפילה היטב כי היא התפילה ראשונה שלמדתי ואני אומרת בכל בקר וערב יחד עם השלום לך מרים ועם הקרידו׃

D. Io credo, che alla fine del Mondo tutti gl'huomini hanno da risuscitare, ripigliando i medesimi corpi, che prima haueuano: e questo per virtù di Dio, al quale non è cosa alcuna impossibile.

ר׳ בַּאֵר הָאַחֲרוֹן׃

M. Dichiarate l'vltimo.

ת׳ אֲנִי מַאֲמִין כִּי לַמְשִׁיחִים הַטּוֹבִים יִהְיֶה לָהֶם חַיִּים נִצְחִיִּים מְלֵאִים מִכֹּל הַצְלָחָה וּנְמְנָעִים מִכֹּל דָּבָר רַע כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה לְהֵפֶךְ לַאֲשֶׁר אֵינָם מַאֲמִינִים וְלַמְשִׁיחִיִּים הָרְשָׁעִים יִהְיֶה לָהֶם הַמָּוֶת נִצְחִית מְלֵאָה מִכֹּל רַע וְנִמְנַעַת מִכֹּל טוֹב׃

D. Io credo, che per li buoni Christiani ci è la vita eterna, piena d'ogni felicità, e libera da ogni sorte di male: come al contrario per gl'infedeli, e per li mali Christiani ci è la morte eterna, e colma d'ogni miseria, e priua d'ogni bene.

ר׳ מָה רוֹצֶה לוֹמַר אָמֵן׃

M. Che vuol dire Amen?

me nel corpo humano, del bene d'vn membro sono partecipi tutte l'altre membra.

ר בַּאֵר הָעֲשִׂירִי׃

M. Dichiarate il decimo.

ת׳ אֲנִי מַאֲמִין שֶׁיֵּשׁ בַּעֲדָה הַקְּדוֹשָׁה
סְלִיחַת עֲוֹנוֹת אֲמִיתִּי עַל יְדֵי הַסּוֹדוֹת
הַקְּדוֹשִׁים וְהָאֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ בְּנֵי הַשָּׂטָן
וְחַיָּבִים לְגֵיהִינָּם יִהְיוּ בְּנֵי הָאֵל
וְיוֹרְשִׁים גַּן עֵדֶן׃

D. Io credo, che nella santa Chiesa ci sia la vera remissione de' peccati, per mezo de' Santi Sacramenti, e che in essa gli huomini, di figliuoli del Demonio, e condannati all'Inferno, diuentino figliuoli di Dio, & heredi del Paradiso.

ר׳ בַּאֵר הָאַחַד עָשָׂר׃

M. Dichiarate l'vndecimo.

ת׳ אֲנִי מַאֲמִין כִּי בְּאַחֲרִית הָעוֹלָם כֹּל
הָאֲנָשִׁים יִחְיוּ וְיִקְחוּ גוּפוֹתֵיהֶם שֶׁהָיוּ
לָהֶם בַּתְּחִילָה וְזֶה יִהְיֶה בְּכֹחַ יְהוָֹה
שֶׁאֵין בְּאֶפְשָׁר לוֹ כֹּל דָּבָר׃

ר׳ לָמָּה זֹאת הָעֵדָה נִקְרֵאת קְדוֹשָׁה וּכְלָלִית׃

M. Questa Chiesa perche si dice Santa, e Cattolica?

ת׳ נִקְרֵאת קְדוֹשָׁה לְפִי שֶׁיֵּשׁ לָהּ רֹאשׁ שֶׁהוּא הַמָּשִׁיחַ הַקָּדוֹשׁ וּלְפִי שֶׁיֵּשׁ לָהּ אֵבָרִים רַבִּים קְדוֹשִׁים וְהָאֱמוּנָה וְהַסּוֹדוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְהַתּוֹרָה׃ וְנִקְרָא כְּלָלִית שֶׁרוֹצֶה לוֹמַר קַטוֹלִיקָה׃

D. Santa, perche hà il Capo, che è Christo Santo, e perche hà molte membra sante, e la Fede, Legge, e Sacramenti santi; e si dice Cattolica, cioè Vniuersale.

ר׳ מָה רוֹצֶה לוֹמַר קַבָּלַת מֵהַקְּדוֹשִׁים׃

M. Che vuol dire la Communione de Santi?

ת׳ רוֹצֶה לוֹמַר קַבָּלַת מֵהַתְּפִלּוֹת וּמִמַּעֲשִׂים טוֹבִים הַנַּעֲשִׂים בַּקְּהִלָּה כְּמוֹ שֶׁבַּגּוּף הָאֱנוֹשִׁי שֶׁהַטּוֹב שֶׁבְּאֵבֶר אֶחָד יְקַבְּלוּ כָּל הָאֵבָרִים הָאֲחֵרִים׃

D. Vuol dire la participatione delle orationi, e buone opere, che in essa Chiesa si fanno: si co-

me

וְאָרוֹן כל דָּבָר כְּמוֹ הָאָב וְהַבֵּן ׃

D. Io credo nello Spirito ſanto, il quale è la terza perſona della Santiſſima Trinità, e procede dal Padre, e dal Figliuolo · & è in tutto, e per tutto vguale al Padre, e al Figliuolo: cioè IDDIO eterno, infinito, onnipotente, Creatore, e Signore di tutte le coſe come il Padre, & Figliuolo.

ר׳ בַּאֵר הַתְּשִׁיעִית ׃

M. Dichiarate il nono.

ת׳ אֲנִי מַאֲמִין כְּמוֹ כֵּן שֶׁיֵּשׁ עֵדָה אַחַת
אֲשֶׁר הִיא קְהִלַּת כֹּל הַמְּשִׁיחִיִּים
הַנֶּאֱמָנִים שֶׁהֵם טְבוּלִים וּמַאֲמִינִים
וּמוֹדִים אֱמוּנַת הַמָּשִׁיחַ אֲדוֹנֵינוּ ׃
וּמוֹדִים שֶׁהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל רוֹמִיִּי הוּא
מִשְׁנֶה לַמָּשִׁיחַ בָּאָרֶץ ׃

D. Io credo ſimilmente, che vi è vna Chieſa, la qual' è la Congregatione di tutti i fedeli Chriſtiani, che ſono battezzati, credono, e confeſſano la fede di Chriſto noſtro Signore, e riconoſcono per Vicario di eſſo Chriſto in terra, il Sommo Pontefice Romano.

cioè in gloria vguale al Padre, come Padrone, e Gouernatore di tutte le creature.

ר׳ בַּאֵר הַשְּׁבִיעִי׃

M. Dichiarate il settimo.

ת׳ אֲנִי מַאֲמִין שֶׁאֲדוֹנֵנוּ זֶה בְּסוֹף הַיָּמִים יָבוֹא מִן הַשָּׁמַיִם בְּשִׁלְטוֹן גָּדוֹל וּבְכָבוֹד וְיָדִין כֹּל הָאֲנָשִׁים לָתֵת לְכֹל אֶחָד הַשָּׂכָר וְהָעוֹנֶשׁ כְּפִי מַעֲלְלֵיהֶם׃

D. Io credo, che il medesimo Signor Nostro alla fine del Mondo verrà dal Cielo con grandissima potestà, e gloria, e giudicherà tutti gli huomini, dando à ciascuno il premio, e la pena, che hauerà meritato.

ר׳ בַּאֵר הַשְּׁמִינִי׃

M. Dichiarate l'ottauo.

ת׳ אֲנִי מַאֲמִין בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ שֶׁהוּא הָאֶקְנוּם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל הַשִּׁלּוּשׁ הַקָּדוֹשׁ וְנֶאֱצָל מֵהָאָב וּמֵהַבֵּן וּבְכֹל וּמִכֹּל הוּא שָׁוֶה לָאָב וְלַבֵּן שֶׁהוּא יְהוָה נִצְחִי בְּלִי תַכְלִית בֹּל יָכוֹל בּוֹרֵא

וְאָדוֹן

שם האבות הקדושים וביום
השלישי שהוא יום ראשון קם מבין
המתים מפואר ומנצח:

D. Io credo, che Giesù Christo subito che fù morto, andò con l'anima al Limbo de' Santi Padri, & il terzo giorno, che fù la Domenica, risuscitò glorioso, e trionfante,

ר' באר הששית:

M. Dichiarate il sesto.

ת' אני מאמין שישוע המשיח אחר היותו
ארבעים יום עם השלוחים להוכיח
קמתו אמיתי במראות רבות עלה
לרקיע העליון ושם יושב על כל
מחולת המלאכים לימין האב דהינו
שוה לאב בכבוד כארון ומכלכל
כל הנבראים:

D. Io credo, che Giesù Christo doppo di essere stato quaranta giorni con li Santi Apostoli per prouare con molte apparitioni la sua vera Resurrettione, salì al sommo Cielo, & iui siede sopra tutti i Chori degli Angeli, alla destra del Padre,

Maria per virtù dello Spirito Santo: e così è nato in terra di Madre senza Padre, si come in Cielo era nato di Padre senza Madre.

ר׳ בַּאֵר הָרְבִיעִי:

M. Dichiarate il quarto.

ר׳ אֲנִי מַאֲמִין שֶׁיֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ כְּדֵי לִפְדּוֹת הָעוֹלָם בְּדָמוֹ הַיָּקָר נֶעֱנָה תַּחַת פּוֹנְטִיוֹס פִּילָאטוֹס נְצִיב בִּיהוּדָה בִּהְיוֹתוֹ מוּכֶּה וּמְעוּטָּר בְּקוֹצִים וְהוּשָׂם עַל עֵץ הַתְּלִיָּה שֶׁבּוֹ מֵת וְהוּרַד מֵהָעֵץ וְנִקְבַּר בְּקֶבֶר חָדָשׁ:

D. Io credo, che Giesù Christo per ricomprare il Mondo col suo pretioso sangue hà patito sotto Pontio Pilato Gouernatore della Giudea; essendo stato flagellato, coronato di spine, è messo in ✠ Croce nella quale morì: e da quella deposto, fù sepellito in vn sepolchro nuouo.

ר׳ בַּאֵר הַחֲמִישִׁי:

M. Dichiarate il quinto.

ת׳ אֲנִי מַאֲמִין שֶׁיֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ מִיַּד שֶׁמֵּת יָרַד בְּנַפְשׁוֹ אֶל לִימְבּוֹ שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים שָׁם

ת׳ אֲנִי מַאֲמִין גַּם בְּיֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ בֵּן יָחִיד
לַיְהוָה הָאָב׃ לְפִי שֶׁנּוֹלָד מִנִּצְחִיּוּת
מֵהָאָב וְהוּא אֵל נִצְחִי בְּלִי תַּכְלִית
וְשַׁדַּי וּבוֹרֵא וַאֲדוֹנֵינוּ וְשֶׁל כָּל דָּבָר
כְּמוֹ הָאָב׃

D. Io credo ancora in Giesù Christo, il quale è Figliuolo vnico di Dio Padre, perche è stato generato da esso Padre eternalmante, & è Iddio eterno, infinito, onnipotente, e Creatore, e Signore nostro, e di tutte le cose come il Padre.

ר׳ בָּאֵר הַשְּׁלִישִׁי׃

M. Dichiarate il terzo.

ת׳ אֲנִי מַאֲמִין שֶׁיֵּשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ לֹא לְבַד
הוּא אֵל אֲמִתִּי׃ אֶלָּא גַּם הוּא אָדָם
אֲמִתִּי בַּעֲבוּר שֶׁלָּקַח בָּשָׂר אֱנוֹשִׁית
מִמִּרְיָם הַתְּמִימָה וּבְתוּלָה בְּכֹחַ רוּחַ
הַקּוֹדֶשׁ׃ וְנוֹלַד בָּאָרֶץ מֵאֵם בְּלִי אָב
כְּמוֹ שֶׁנּוֹלַד בַּשָּׁמַיִם מֵאָב בְּלִי אֵם׃

D. Io credo, che Giesù Christo non solamenre sia vero Dio, mà ancora vero huomo, perche hà preso carne humana dalla immaculata Vergine Ma-

לְבַד שֶׁהוּא אָב לִבְנוֹ יְחִידוֹ בְּטֶבַע וְגַם
הוּא אָב בְּחֵן לְכָל הַמְּשִׁיחִיִּים הַטּוֹבִים
שֶׁלָּכֵן נִקְרְאוּ בָּנִים לַיְהוָה׃ שֶׁלְּקָחָם
לְבָנִים וּבִכְלָלוּת הוּא אָב לְכָל שְׁאָר
הַנִּבְרָאִים בְּעֵרֶךְ הַבְּרִיאָה וְזֶה יְהוָה
כֹּל יָכוֹל כִּי הוּא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֹּל
מַה שֶׁיִּרְצֶה וּמֵאַיִן בָּרָא שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃
עִם כֹּל מַה שֶּׁנִּמְצָא בָּהֶם שֶׁהוּא
הָעוֹלָם כּוּלוֹ׃

D. Io credo fermamente in vn ſolo Dio, il quale è Padre naturale del ſuo vnico Figliuolo, & inſieme è Padre per gratia di tutti i buoni Chriſtiani, che pero ſi chiamano Figliuoli di Dio adottiui: finalmente è Padre per creatione di tutte l'altre coſe; E queſto Iddio è onnipotente, perche può fare tutto quel che vuole, & hà creato di niente il Cielo, e la Terra con tutto quello, che ſi troua in eſſi, cioè tutto l'Vniuerſo mondo.

ר׳ בָּאֵר הָעִקָּר הַשֵּׁנִי׃

M. Dichiarate il ſecondo Articolo.

ר׳ מי חיבר הקרידו:

M. Chi hà composto il Credo?

ת׳ השנים עשר שלוחים ולכן הם י״ב עיקרים:

D. I dodici Apostoli, e però sono dodici Articoli.

ר׳ מה הם כוללים בקיצור אלה העיקרים:

M. Che contengono in somma questi Articoli?

ת׳ כל מה שצריך להאמין: בראשון מיהוה ומעדתו כלתו לפי ששמנה העקרים ראשונים שייכים ליהוה וארבעה עקרים אחרים שייכים הם לעדה:

D. Tutto quello, che principalmente & espressamente s'hà da credere di Dio, e della Chiesa Sposa sua: perche i primi otto Articoli appartengono à Dio, i quattro vltimi alla Chiesa.

ר׳ באר העיקר הראשון:

M. Dichiarate il primo Articolo.

ת׳ אני מאמין בלי ספק שאל אחד הוא

לבד

Nel Leuitico in molti luoghi si ritroua scritto: *E perdonarà supra di lui il Sacerdote, e sarà perdonato à lui*. Mà di questo punto nè parlaremo più distintamente nel Sacramento della Penitenza.

יא וּבִתְחִיַּת הַבָּשָׂר: יג

13 11 La resurrettione della carne.

יב וּבְחַיִּים הַנִּצְחִיִּים אָמֵן:

12 La vita eterna. Amen.

הגהות יג:

בדניאל בסוף ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם מזה המקום כל היהודים מודים תחית המתים:

על זה העיקר לא היה מעולם בין היהודים מחלוקת ולא מי שספק על החיים הנצחיים יתענגו הצדיקים ולא מי שכפר בה:

Annotatione XIII.

IN Daniele cap. vlt. *E molti delli dormienti della poluere, si risuegliaranno, alcuni per la vita eterna, altri per vituperio e dispreggio perpetuo*: Sopra il qual luogo communemente gl'Ebrei confessano la resurrettione de' morti.

Sopra di questo Articolo non vi è stato mai controuersia trà gli Ebrei di porre in dubbio la vita eterna, che hanno da godere li giusti, non hauendo mai nessuno negato quella.

Annotatione XII.

NEl Deuter. cap. 17, *Et andarai al Sacerdote, & al Giudice, che sarà in quelli giorni, & ti dimostraranno la giustitia*. E' certo che nel Vecchio Testamento vi era la regola del credere, che il Signore Iddio haueua disposto per l'vtilità del popolo, che indrizzasse con sicurezza di verità in tutto quello, che gli era necessario per la salute, acciochè si mantenesse nella vera Fede, e fosse conosciuto Iddio vno, e fosse Legge vna, e Popolo vno, sicome hanno detto tutti i Rabbini. E se questo si doueua credere & osseruare prima della venuta del Messia, quanto più doppo, che fosse venuto, verso la sua Santa Chiesa, douendosi all'hora per tutto il Mondo publicare l'vnità d'Iddio benedetto, per la sua santa Legge adombrata nel Vecchio Testamento; come si è adempito nella venuta di Christo Signor nostro.

Nel Midras Theilim sopra il verso del Salmo 114. *Il Mare vidde e fuggì*. dicono i Rabbini le seguenti parole: *Per il merito di Gioseffe fu diuiso à loro il Mare; perche è scritto: Il Mare vidde e fuggì; Che cosa vidde? L'Arca dell'ossa di Gioseffe, che andaua con loro, che è detto: Epigliò Moisè l'ossa di Gioseffe. Disse Iddio santo e benedetto: Fuggì poiche è detto: E lasciò il suo vestito appresso di lei, e fuggì fuora*.

In Isaia nel cap. 39 si legge: *E repararò à questa Città per amor mio, e per causa di Dauid seruo mio*.

Nel Esodo nel cap. 32. *Ricordati d'Abrahamo, Isaach, e d'Israele serui tuoi*: e soggiunge: *E si pentì Iddio del male ch'haueua detto di fare al popolo suo*. Quindi si vede chiaro quanto li Santi Patriarchi, & Amici di Dio possano intercedere, & ottenere per noi altri, come tengono l'istessi Ebrei, quali anco nelle orationi loro di continuo rappresentano i meriti de'Santi Profeti: per ottenere perdono de'loro peccati da sua Diuina Maestà: & in parte nell'oratione, che comincia: *Senti la voce mia*.

ובסליחת חטאות:

10 La remissione de' peccati.

הגהות יב:

בואלה הדברים פרק יז ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ותגידו לך את דבר המשפט. הנה ודאי שהתורה הישנה היתה שורת האמונה ושהשם יהוה התקין בעבור תועלת העם מי שינהיג אותם בקיום האמת בכל מה שהיה צריך לעם בישועתם בדי שישמר באמונה אמיתית ויודע אלהים אחד ותהית תורה אחת ועם אחד באשר אמרו כל הרבנים: ואם היו מאמינים ושומרים זת קודם ביאת המשיח מכל שכן אחר ביאתו על בנכתו, אשר תתפרסם בכל העלם ויפרסמו אחדות האל יתברך המבוארת על ידי תורה הקדושה המצוירת בתורה הישנה שנמלא בביאת המשיח אדוננו:

במדרש תהלים על הפסוק ממזמור קיד הים ראה וינום: אומרים בזכות יוסף נקרע להם הים שנאמר הים ראה וגס מה ראה ארונו של יוסף שהיה הולך עמהם שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף אמר הקדוש ברוך הוא נס מפניו שנאמר וינח בגדו אצלה וינס החוצה:

בישעיה פרק לט וגנותי על העיר הזאת למעני ולמען דוד עבדי:

עוד בואלה שמות פרק לב אומר זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך: ומוסיף וינחם יהוה על הרעה אשר דבר לעשות לעמו מכאן נראה ברור איך האבות הקדושים ואוהבי השם יתברך יכולים לבקש בעדם ולחנן לאל כאשר מלמדים היה דים עצמם וגם בבקשותיהם מזכירים צדקת הנביאים צדיקים לבקש מחילה על חטאתיהם מהאל יתברך כאשר נראה בבקשה שמתחלת שמע קולי אשר ישמע בקולות:

בויקרא בכמה מקומות תמצא כתוב וכפר עליו הכהן ונסלח לו ואכל מזה יותר נדבר בתוך התשובה:

Av-

Santo Profeta parla del Giuditio vniuersale, che si farà da Dio benedetto, che egli nel medesimo luogo dice; *Ecco con le nubi del Cielo, come figliuol dell'huomo verrà*. E questo Figliuol dell'huomo secondo la traditione de tutti i RR. vien inteso per il Messia.

יא ח אֲנִי מַאֲמִין בְּרוּחַ הַקָּדוֹשׁ׃

11 8 Credo nello Spirito Santo.

הנחות יא׃

יש מקומות הרבה בתורה אשר נזכר הרוח הקודש כמו בבראשית א׳ ורוח אלהים מרחפת על פני המים׃

עוד בתהלים ל״ד׃ בדבר יהוה שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם׃

Annotatione XI.

SOno molti luoghi nella Sacra Scrittura, nelli quali è riuelato lo Spirito Santo, come nel Genesi cap. 1. *E lo Spirito di Dio couaua sopra le faccie dell'acque*.

E nel Salmo 34. *Con la parola di Dio furono fatti li Cieli, e con lo Spirito della bocca sua tutti gl'eserciti loro*.

יב ט וּבְעֵדָה הַקְּדוֹשָׁה הַכְּלָלִית׃

12 9 La Santa Chiesa Cattolica:

וּבְקַבָּלַת מֵהַקְּדוֹשִׁים׃

La communione de'Santi.

עלה לשמים וגאל אותנו משבית השטן ומשם הוריד רוח הקודש אשר מתנות יותר גדולות לא נוכל לחסות ובעזרת האלהית הסיר חעז והביא בלב כולם הכרת האלוה האמיתי׃

בתהלים מזמור יח אומר וענותך תרבני במדרש אמר רבי יודן בשם רבי חמא לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מושיב מלך המשיח לימינו שנאמר נאום יהוה לאדוני שב לימיני׃

ובדניאל פרק ז׳ אומר עד די כרסון רמיו בלשון רבים ועתיק יומין יתיב׃ בתלמוד מסכת סוכה הני כרסון למה אמר רבי עקבא אחת לו ואחת למלך המשיח׃ ודבר ברור שבזה המקום הנביא מדבר מיום הדין הגדול אשר יעשה מחשם הקדוש׃ ובאותו המקום אומר וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוה זה כבר אנש מכל המפרשים מבינים אותו על המשיח׃

Annotatione X.

NEl Salmo 68. *Salisti al Cielo, captiuasti il captiuo, pigliasti donatiui per gl'huomini*. Il che si verificò, mentre Christo Signor nostro salì al Cielo, liberandoci dalla captiuità del Demonio; e di là fece descendere lo Spirito Santo; perche maggior dono non si poteua desiderare, e con il diuino suo agiuto, scacciandosi l'Idolatria, fù negl'animi di tutti introdotta la cognitione del vero Iddio.

Nel Salmo 18. *E l'humiltà tua mi hà moltiplicato*. nel Midras si legge: *Disse R. Iodan in nome di R. Cama: nel tempo futuro farà Iddio sedere il Rè Messia alla destra sua, che così è scritto: Detto del Signore al Signor mio, siedi alla destra mia.*

In Daniele cap. 7. *Sinche li Troni sarano posti, e l'Antico de' giorni sederà*. Nel Talmud trattato Succà. *Questi Troni perche?* (cioè sono in numero plurale, mentre solo il Vecchio hà da sedere) *Risponde R. Ghachiuà, vno per lui, e l'altro per il Rè Messia*. E già è cosa notissima, che in questo luogo il

In quel giorno sarà cantato il Cantico nella Terra di Giuda. Aprite le Porte, e verrà Genti, che custodisce fedi.

Nel Salmo 16. *E perquesto rallegrò il Cuor mio, e giubilò la mia gloria.* Dice R. Vnnà nel Midras: *Giubilerà la gloria mia, s'intende del Messia, che verrà da me.* Et immediatamente seguita il Profeta: *Non permetterai, che il giusto tuo veda corruttione,* denotando, che il Messia, haueua da resuscitare immortale, come si esplica nel Zohar, nella Parascià di Balac nelli Numeri cap. 23. sopra di quel verso: *Dalle colline lo vedo:* e seguita: *Questo è quello che dice: Raccontarò lo statuto di Dio disse à me: Figliuol mio tu questo statuto non remane solo & include in se l'altro Messia figlio di Gioseffe. E là si fortificarà: e perche questo è collina inferiore, che non hà in se vita, morirà questo Messia, e sarà ammazzato, e resterà morto per vn tempo, finche raccoglie le vite dalla collina eccelsa, e risorgerà.*

ו עָלָה לַשָּׁמַיִם יוֹשֵׁב לִימִין יְהוָה הָאָב שַׁדַּי׃

10 6 Salì al Cielo, siede alla destra di Dio Padre onnipotente.

ז מִשָּׁם יָבֹא לָדוּן הַחַיִּים וְהַמֵּתִים׃

7 Di là hà da venire à giudicare i viui, & i morti.

הגהות י׳:

בתהלים מזמור ס״ח אומ״ר עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם אשר נראה בעור שהמשיח אדוננו עלה.

ואומרת לפניך שירה הדא הוא דכתיב ויתן בפי שיר חדש אשר מזה נראה
בברור שכולם ירדו לשאול אבל הצדיקים ישבו לבדם מחברת הרשעים
וזה המקום נקרא לימבו וכאשר יבא המשיח יהיו נעלים משם ויביאהם
לגן עדן. אז ישירו שיר חדש כאשר נקרא בילקוט על ישעיה פרק כו׳ ביום
ההוא יושר שיר בארץ יהודה פתחו שערים ויבא גוי שומר אמונים:

ובתהילים מזמור ט״ז אומר לכן שמח לבי ויגל כבודי: אמר במדרש
אמר רב הונא ויגל כבודי במלך המשיח שעתיד לצאת ממני: ומיד
אומר הנביא: לא תתן חסידך לראות שחת: לפרש שהמשיח היה לו
להיות מהמזה מיד כאשר נפורש בזהר פרשת בלק במדבר כ״ג על אותו
הפסוק ומגבעות אשורנו זהו שאמר הכתוב אספרה אל חק יהוה אמר
אלי בני אתה זה החוק לא אשתאר בלחודוי ותכליל ביה משיחא אחרא
ברי דיוסף ותמן יתקף ובגין דאיהו גבעא תתאה דלית ליה חיין יהות משיח
דא ויתקטל ויהא מית עד זמנא דתלקיט חיין מגבעא עלאה ויקום:

Annotatione IX.

NElla Cantica cap. 2. *Io Rosa della pianura, e Giglio delle valli* Sopra le quali parole dicono li RR. nel Midras. *La Chiesa d'Israele disse queste parole: Io sono amata, e stimata son io, che son posta nel profondo dell'Inferno, e quando mi redimerà Iddio benedetto da questo profondo, questo è quello, che dice il verso: Mi hà fatto salire dal Pozzo del tumulto: Io rinfrescarò l'opere buone, e dirò auanti di te questo Cantico.* E questo è quello, che dice il verso nel medesimo luogo: *E pose in bocca mia Cantico nuouo.* Dalche si vede chiaro, che tutti descendeuano nell'Inferno; mà i giusti stauano separati dagl'Empij: e questo luogo si chiama il Limbo, e quando fosse venuto il Messia, all'hora sarebbero stati leuati di là, e condotti in Paradiso, & hauerebbero cantato il Cantico nuouo, come si legge nel Ialcut sopra Isaia al cap. 26.

In

Il Profeta Zacharia cap. 12. dice: *E risguardaranno me quale hanno trafitto, e si lamentaranno.* Nel Trattato Succà cap. 3. dicono i RR.; *Come si troua quà il lamento* (mentre il Profeta parla del Messia) *Rispondano i Maestri: Sopra il Messia figlio di Gioseffe sarà questo lamento, che sarà amazzato.* Mà non per questo, che esplicano per il Messia figlio di Gioseffe, cioè della Tribu di Gioseffe, hanno sfuggito la forza della verità Cattolica, perche questo Messia, è il medesimo che quello, che è figlio di Dauid, del quale dicono gl'Ebrei cose di tant'honore, e di tanta gloria, poiche sarebbe grand'ingiustitia, che vno patisse e morisse, & vn'altro riceuesse il premio, e la gloria di quel patimento, e di quella morte; per il che vno solo sarà il Messia, quale prima patirà, e morirà per il popolo, e poi diuerrà glorioso, e così dice il Profeta Isaia nel cap. 53. *Perche dette alla morte l'anima sua, vedrà seme, allongarà giorni, e la volontà di Dio in mano sua prosperarà.* Dal che si vede chiaro, che quell'istesso, che patirà, diuerrà poi glorioso.

Nel Profeta Isaia nel cap. 11. si legge: *E sarà la morte sua, ò il sepolcro suo* (del Messia, secondo l'espositione commune:) *gloria.*

ט ח יָרַד לִשְׁאוֹל׃ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי קָם מֵהַמָּוֶת׃

9 5 Discese all'Inferno, e il terzo dì resuscitò da morte.

בשיר השירים פרק ב׳ אומר אני חבצלת השרון שושנת העמקים על זה אומרים חכמים במדרש רבה אמרה כנסת ישראל אני היא חביבה וחביבתי אני שאני נתונה בעמקי שאול וכאשר יגאלני הקדוש ברוך הוא ממעמקים ברכתיבו ועלני מבור שאון מטיט היון אני נרטבת מעשים טובים׳

ואומרת

הנהות ח׳:

בישעיה פרק נ״ג כפי הרבנ״ט קדמונים אומר שהמשיח שיהיה נבזה ולא תהיה לו תואר ולא הדר אבן איש מכאובות וידע חולי: נבזה ולא השבנוהו: אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו הוא סבלם כך מפרש רבי תנחומא בילקוט רב הונא במדרש שמואל רבי אחא ואחרים:

עוד בזכריה פרק י״ב אומר והביטו אלי את אשר דקרו וספדו: במסכת סוכה פרק ג׳ האי הספדה מאי בעי הכא אחר שהנביא מגיד על המשיח רבנין אמרין על משיח בן יוסף שנהרג: אבל לא בעבור זה הפירוש על המשיח בן יוסף שר״ל ממטה יוסף ברחו מיכולת האמת מהעדה הכללות לפי שזה המשיח הוא אחד בעצמו עם אתו שאומרים היהודים שהוא בן דוד שיהיה לו כל הכבוד והדר לפי שיהיה עול ולא יהיה משפט שאחר יעונה וימות ואחר יקבל השכר והדר: מאותה העוני ומהמות לכן אחד יהיה המשיח שבתחילה יעונה וימות בעד העם ואחר כך יבוא בכבוד והדר כאשר אומר הנביא ישעיה בפרק נ״ג יען אשר הערה נפשו למות יראה זרע יאריך ימים וחפץ יהוה בידו יצלח שנראה בברור שמי שיעונה הוא יבא אחר כך בכבוד:

בנביא ישעיה פרק י״א אומר והיתה מנוחתו כבוד שהוא מתתו או קבורתו של המשיח כפי הפשט מכל המפרשים:

Annotatione VIII.

IN Isaia cap. 53. secondo la dichiaratione degl'antichi RR. si dice, che *il Messia non solo sarebbe stato dispreggiato e che non hauerebbe, ne forma, ne bellezza, mà huomo di dolori, e conosciuto d'infermità, dispreggiato, e non l'habbiamo stimato. Certo l'infermità nostre esso portò, e li nostri dolori esso soffrì*; Così l'espone R. Tanchumà nel Ialcuth, R. Vnnà nel Midrasc Samuele, R. Achà, & altri.

ciò s'intende della Virtù della penitenza, e non dell'Adultera; qual Virtù è di tal valore, che quantunque ritroui l'anima ripiena di sceleragine à guisa di meretrice, quando si nettarà la bocca con la confessione, e vero pentimento delle sue colpe, potrà ben dire: *Non hò commesso male?* e così quasi paragonar si potrà ad vna Vergine: onde si vede che questo maggiormente conferma l'espositione sudetta con l'auttorità di vn Rabbi di si gran nome appresso gl'Ebrei.

Aben Scionghèu nella Settione זאת חוקת התורה cap. 19. Num. dice così: *Et la strada dell'huomo nella giouane.* Bealmà, *nella giouane; questa è la profetia, la quale è nascosta la sua cognitione in che modo venghi all'huomo, ancorch'egli sia gagliardo, è potente. Et quest'è quello che dice, quattro, & non, la quarta cosa io non hò conosciuto. Perche nella profetia vi sono quattro gradi; Il primo, è Specchio di visione; il secondo, senza visione; il terzo, è di Spirito Santo; & il quarto è l'Oracolo. Et doppo di questo dice: Così è la via della Donna adultera, mangiò, & nettò la bocca, &c. come sarebbe à dire: Ancora io me merauiglio del peccatore penitente, perche doppo che hà peccato è come vna Donna adultera, & facendo penitenza ascende sopra il grado del giusto perfetto. Onde così dissero li Sapienti. Il luogo, nel quale stanno i penitenti, non vi possono arriuare ad ascenderui li giusti.*

ח ד נֶעֱנָה תַּחַת פּוֹנְטִיּוֹס פִּילָאטוֹס וְנִדְקַר
עַל עֵץ הַתְּלִיָּה וּמֵת וְנִקְבַּר׃

8 4 Patì sotto Pontio Pilato, fù crocefisso, morto, e sepellito.

luogo del Profeta ſ'intende del Meſſia, come ſi legge nel Talmud trattato Machot cap. 3. nel quale dichiarano li RR. come ſi deuano intendere li due teſtimonij addotti dal medeſimo Profeta Iſaia nel fine di queſto cap. E che la voce *Alma*, ſignifichi Vergine, ſi proua con la regola di R. Iſmaele detta, *Con tredeci conditioni ſi dichiara la Legge*; *la terza è fondamento di vn Padre*: Cioè che quando ſi troua vn luogo di ſcrittura dichiarato di vna maniera, l'altro ſimile deue dichiararſi del medeſimo modo; e queſto è oſſeruato da tutti i Rabini.

Nel Geneſi dunque ſi legge nel cap. 23. di Rebecca, che era Vergine non conoſciuta da verun huomo, & immediatamente vien chiamata *Alma*; ſiche ſi vede, che queſta voce *Alma* ſignifica Vergine.

E ſe alcuno opponeſse quello che è ſcritto ne'Prouerbij nel cap. 30. *La via dell'huomo nella Giouanetta*; che in queſto luogo detta voce *Alma* ſignifica vna Donna, che non è Vergine; ſi riſponde, che ciò s'intende del Meſſia, che doueua venire dall'vtero materno ſenza leſione della Verginità della ſua Santiſſima Madre; il che è chiaro, perche eſſendo detto prima da Salomone, che trè coſe gli erano difficili, e la quarta in verun conto ſapeua, cioè la via dell'Aquila in Cielo; quella del Serpe ſopra la pietra; quella della Naue in mezzo al Mare; e quella dell'Huomo nella Vergine. Queſt'vltima non era difficile da inueſtigarſi, ſe egli haueſse inteſo del cõgreſso naturale per reſtarne cõtraſegni di quello, mà che di vna Vergine haueſse à naſcere vn huomo; Hor queſto sì che era più che di marauiglia, e queſto deue con attentione conſiderare; mà ſe alcuno diceſse, come può eſser ciò, mentre dice il verſo ſeguente: *Così è la ſtrada della Donna adultera, la quale mangia, e doppo nettando la ſua bocca, dice: Non hò commeſſo male?* Il che non corriſponde all'intelligenza antecedente di Vergine; Si riſponde à queſto con Aben Scionghèu ſopra di queſto luogo, che

בעל שאחר שחטא כאשת מנאפת ועשה תשובה עולה על מעלת הצדיק גמור כמו שאמרו מקום חכמים שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ׃

Annotatione VII.

NEl Trattato Sanedrin cap. Chelech. *E' traditione della Scuola d'Elia, che il Mondo doueua durare per spatio di sei mila anni, & vn millenario doueua stare distrutto, delli quali due mila sarebbe stato vacuo, cioè senza legge; due altri mila con la legge, e due mila con il Messia*; Et è manifesto, che Christo Signor nostro venne al mondo verso il quarto millenario, doppo la creatione del mondo anticipando poco più di doicento anni, dal detto del Rabbi, & ciò se questo fosse certo anco al detto loro, per maggiormente dimostrare la sua infinita misericordia, come è costume d'Iddio benedetto, sicome fece nella liberatione del Popolo dall'Egitto, quale per sua pietà fù prima di quello, che gli promise cento nouant'anni.

Nel Salmo secondo, *Raccontarò il statuto d'Iddio*, sopra questo verso nel Midras *dice Rabbi Vnnà: Quando verrà l'hora sua* (cioè del Messia), *Iddio dice, à me appartiene di crearlo Creatura nuoua, e per questo è scritto: Disse à me: Figlio mio tu, hoggi ti hò generato.*

Nel Berescit Parascia 23. si legge sopra il verso: *Hà posto à me Iddio altro seme in luogo di Abel. Disse R. Tancumà in nome di R. Samuele: Ha considerato in quel seme, che hà da venire d'altro luogo: e questo è il Rè Messia.* Onde l'origine sua doueua essere molto differente da tutti l'altri; e non secondo l'vso commune, e questo lo vanno insinuando, mentre dicono, che sarà la sua nascità d'altro seme, cioè d'altro modo superiore.

In Isaia al cap. 6. *Ecco vna Vergine concepirà, e partorirà vn figliuolo, e si chiamarà il suo nome, Iddio con noi.* Questo

ואעידה עדים שאמר הנביא עצמו בסוף הפרק ושמילת עלמה ר"ל בתולה נראה מי"ג מדות שהתורה נדרשת דבי רבי ישמעאל בשלש עשרה מדות התורה נדרשת מק"ן מבנין אב. שהוא כי כאשר אני מוצא מקום מהמקרא שמפרשת איזה מילה בכל מקום וכדומה יהיה תירושו כך וזה המאמר מהרבנים אין במחלוקת:

א"ב בבראשית כ"ג אומר מרבקה שהיתה בתולה ואיש לא ידעה ומיד קורא אותה עלמה א"ב נראה שזאת המילה עלמה רומזה בתולה:

ואם תאמר ממה שאמר במשלי ל' ודרך גבר בעלמה: ששם עלמה מורה אשה שאינה בתולה: אשיב שגם שם יובן על המשיח שיצא מבטן אמו בלי הפסיד הבתולים מאמו הקדושה וזה הוא ברור לפי שאמר בתחילה שלמה: שלשה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתיו בשום אופן: שהוא דרך הנשר בשמים: דרך נחש עלי צור: ודרך אוניה בלב ים: ודרך גבר בעלמה: וזה האחרון לא היה כל כך קשה לידע אם הוא היה מבין מבעולת בדרך העולם שיניה איזה סימן מהבעילה אבל שבתולה תוליד אדם זה הוא פלא גדול וזה צריך לחקור בכונה: אבל אם א' יאמר איך יוכל להיות זה אחר שבפסוק הבא אומר כן דרך אשה מנאפת אכלת ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און: אשר אין לו קשר עם הקודם מבתולה: נשיבו לזה כמאמר אבן שועיב על זה המקום שזה נרמז על בת התשובה ולא על הזונה אשר אותו הכח יש לו יכולת גדול שכאשר תמצא הנפש מלאה עונות כמו המנאפת כאשר נקנח פיו עם הוידוי ותשובה משתנה ויכול לומר לא פעלתי און ותוכל לדמותה לבתולה לכן נראה שזה יותר מקיים הפירוש הנאמר עם רב היהודים זה לשונו:

אבן שועיב בפרשת זאת חוקת התורת יט' במדבר לענייננו ודרך גבר בעלמה העלמה היא הנבואה הנעלמה ידיעתה היאך באה לאדם אפילו שיהיה גבור: ומה שאמר ארבעה ולא רביעית כי הנבואה יש לה ד' מדרגות אספקלריא המאירה: ושאינה מאירה: ורוח הקודש: בת קול: ואחר כך אמר כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה וגומ': כלומר גם אני תמה מהחוטא

2 Et in GIESV Christo suo Figliuolo unico Signor nostro.

ג שהורה מרוח הקדוש ונולד ממרים הבתולה:

7 3 Il quale fù conceputo di Spirito Santo, nacque di Maria Vergine.

הנוחות ז׳:

במסכת סנהדרין פ׳ חלק תנא דבי אליהו שית אלפי שנין הוה עלמא וחד חרב תרין אלפין תוהו תרין אלפין תורה תרין אלפין משיח. וברור שהמשיח אדוננו בא לעולם קרוב לד׳ אלפים אחר בריאת העולם שקדם מאת ושלשים שנה כדי להראות יותר האהבתו עמם בתכלית כאשר תאלוה הוא מורגל כמו שעשה ביציאת עמו ממצרים שברתמטתו הקדם מאת ותשעים שנה ממה שהעיד לחם:

בתהלים מזמור שני: אספרה אל חק יהוה אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך: על פסוק הזה אומר במדרש: אמר רב הונא בר תתי שעתיה אומר הקדוש ברוך הוא עלי לבראותו בריה חדשה וכן הוא אומר אני היום ילדתיך:

ובבראשית רבה פ׳ כג על פסוק: כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל: רבי תנחומא בשם רבי ישמעאל אמר נסתכלת באותו זרע שהוא בא ממקום אחר ואיזה הוא זה מלך המשיח: נראה שמקורו יהיה יותר משונה מכל תולדות אחרות ולא כדרך העולם כאשר מלמדים באומרם שתולדתו יהיה מזרע אחר שהוא: שיהיה מולדתו כדרך אחר יותר מעולה:

ובישעיה פ׳ ז׳ אומר הנה העלמה הרה ויולדת בן וקראת שמו עמנואל: זה המקום נאמר על המשיח כאשר נראה במסכת מכות פ׳ ג׳ איך יובן

ואעידה.

D. La figura della ✠ Croce rappresenta la morte del Saluatore, il quale doppo esfersi fatto huomo, & hauer insegnata la via della salute con dottrina, con esempio, e con miracoli, morì nel santo legno della Croce.

פירוש האמנה בלעז קרידו׃

Dichiaratione del Credo.

ר׳ אֵיזֶה הוּא שׁוּרַת הָאֱמוּנָה׃

M. QVal'è la regola del credere?

ת׳ חִיבּוּר הַשְּׁלוּחִים הַנִּקְרָא בְּלַעַז קְרֵידוֹ׃

D. E' il simbolo de gli Apostoli, che si chiama volgarmente il Credo.

ר׳ אֱמוֹר נָא הַקְּרֵידוֹ׃

M. Dite il Credo.

ת׳ א אֲנִי מַאֲמִין בַּיהוָה אָב שַׁדַּי בּוֹרֵא שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃

D. 1 Io credo in Dio Padre onnipotente, Creatore del Cielo, e della Terra.

ב וּבְיֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ בְּנוֹ יְחִידוֹ אֲדוֹנֵינוּ׃

Et

בְּאֱמוֹר וְרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ אָמֵן׃

D. Perche il ſegno della Santa Croce ſi fà prima mettendo la mano deſtra àl capo, dicendo: In nome del Padre: pòi ſotto al petto, dicendo: e del Figliuolo: finalmente alla ſpalla ſiniſtra, & alla deſtra, dicendo: e dello Spirito Santo. Amen.

ר׳ אֵיךְ נִרְאָה בָּזֶה הָרָז הָרִאשׁוֹן מֵהַשִּׁלּוּשׁ הַקָּדוֹשׁ׃

M. Come dunque ſi moſtra quì il primo miſterio della Santiſſima Trinità?

ת׳ לְפִי שֶׁהַמִּילָּה (בְּשֵׁם) מוֹרָה אַחְדוּת וּמִילּוֹת אֲחֵרוֹת מוֹרוֹת הַשִּׁלּוּשׁ׃

D. Perche quella parola (*In Nome*) ſignifica l'Vnità, l'altre parole ſignificano la Trinità.

ר׳ הַרְאֵה עַתָּה הָרָז הַשֵּׁנִי׃

M. Moſtrate hora il ſecondo.

ת׳ צוּרַת עֵץ הַתְּלִיָּה מַרְאָה מִיתַת הַמּוֹשִׁיעַ שֶׁאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה אָדָם וְהוֹרָה דֶּרֶךְ הַיְשׁוּעָה בְּלִמּוּד וּבְמַעֲשִׂים וּבְאוֹתוֹת מֵת עַל עֵץ הַתְּלִיָּה הַקְּדוֹשָׁה׃

La

Annotatione V I.

NEl Salmo 22. si legge: *Si seccò come vn testo di vaso rotto la potenza mia; e la lingua mia fù attaccata alle mie mascelle, e mi hà riuolto nella poluere della morte.* Questo luogo vien dichiarato nel Ialcut nel cap. 60. d'Isaia con le seguenti parole: *Hanno letto li nostri Maestri, sono apparecchiati i Patriarchi di stare nel Mese di Marzo, e di dire al Messia: Messia giusto nostro, ancorche noi siamo tuoi Padri, tu sei meglior di noi, che hai sofferto i peccati de' nostri figliuoli, e passeranno sopra di te conditioni dure, e cattiue, che non passarono nè sopra li primi, nè sopra gl'vltimi, e fosti scherno alle genti, e sei stato nell'oscurità, e tenebre, e gl'occhi tuoi non viddero luce. S'attaccò la tua pelle sopra le tue ossa; & il tuo corpo fù secco come vn legno, & il vigor tuo si seccò come vn testo di vaso rotto.*

ר איך נכללים אלה השני רזים בסימן
עץ התלייה הקרושה:

M. Come sono rinchiusi questi due misterij nel segno della Santa Croce?

ת׳ לפי שסימן עץ התלייה נעשת כשום
בראשונה יד ימין בראש באמור
בשם האב: ואחר כך תחת החזה
באמור והבן: ואחר כך לכתף
השמאלית ואל הכתף הימנית

Beato tu Israele, chi è come te, Popolo saluato con Dio. Non è scritto saluato à Dio, mà con Dio; E simile questo ad vn'huomo, che haueua vna misura di decima seconda. Che cosa fà? dà denari per quella, e la redime. Così Israele non repugna alla sua onnipotenza si può dire: Con che si redimeranno, con Dio santo, e benedetto Popolo saluato con Dio: Disse il Signore: Voi in questo secolo sete stati saluati per mano di figliuoli d'Adamo; dall'Egitto per mano di Moisè, & Aaron; nelli giorni di Sisara per mano di Debora, e Barac. Dalli Madianiti per mano de Giudici. E perche furono puri huomini solamente, fuste di nuouo soggetti alla seruitù, mà nel tempo futuro io vi redimerò, e non ritornarete in seruitù.

ו׳ וּמֵת עַל עֵץ הַתְּלִיָּה לְהוֹשִׁיעֵנוּ׃

6 & è morto in Croce per saluarci.

הגהות ו׳

בתהלים מזמור כ״ב נאמר׃ יבש כחרש כחי ולשוני מדבק מלקוחי ולעפר מות תשפתני׃ וזה הפסוק מפו רש בילקוט על ישעות פרק ס׳ אומר שנו רבותינו עתידין אבות העולם לעמוד בניסן ואומרים למשיח משיח צדקנו אף על פי שאנו אבותיך אתה גדול ממנו שסבלת עונות בנינו ועברו עליך צרות קשות ורעות מה שלא היה על הראשונים ועל ואחרונים והיית לעג וקלס לאומות והיית בחושך ואפלת ועיניך לא ראו אור וצפד עורך על עצמך וגופך היה יבש כעץ ובחך יבש כחרש נשבר׃

ת׳ רוצה לומר כי בן האלוה שהוא האקנום השני מהשלוש הקדוש
ת׳ נעשה אדם׃

D. Vuol dire, che il Figliuolo di Dio, cioè la seconda Persona della Santissima Trinità, si è fatto
5. Huomo,

הגהות ה׃

חכמי תוהורים יש להם בקבלה קדומה מפורש מתשם ית׳ שהוא בעצמו יבא לעולם לפדות את עמו. באשר נקרא בספר תנחומא׃ אמר רבי אמי משה מקלס להם לישראל ואשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה ליהוה אין כתיב אלא ביהוה משל למה הדבר דומה לאדם שהיה לו סאה של מעשר שני מה הוא עושה נותן מעות ופודה אותה כך ישראל כב״ יכול במה הם נפדים בהקדוש ברוך הוא שנאמר עם נושע ביהוה אמר הקדוש ברוך הוא בעולם הזה הייתם נושעים על ידי בשר ודם במצרים על ידי משה ואהרן בסיסרא על ידי דבורה וברק במדיינים על ידי השופטים ועל ידי שהיו בשר ודם הייתם חוזרים ומשתעבדים אבל לעתיד אני בעצמי אגאלכם ועוד אין אתם משתעברין שנאמר ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים׃

Annotatione V.

I Dottori Hebrei hanno per traditione antica dichiarato, che Iddio benedetto doueua egli per se stesso venire al Mondo à redimere il Popolo; onde si legge nel libro Tancumà: *Dice R. Ammè: Moisè lauda Israele dicendo;*

4 D. Perche hanno vna istessa Essenza, vna istessa Potenza, vna istessa Sapienza, & vna istessa Bontà.

הגהות ד:

בבחיי על פרשת לב מואלה שמות נאמר יהוה יהוה אל, אמר רבינו האי גאון תדעו שבכתר עליון נמצאים שלשה שהם אחד בלי שום פירוד והם שורש כל השרשים והקדמונים קראו אותם אור קדמון אור צח אור מצוחצח ואלה השלשה השמות כולם ענין אחד ושורש אחד דבקים דבוק אמיץ ועליו רמזו חכמי האמת בקוצו של יוד,

Annotatione IV.

NEl Bacchiè sopra l'Essodo nel cap. 32 si legge: *Iddio, Iddio, Iddio: hà detto il nostro Maestro Aài Gaon, sappiate che nel Cheter eccelso* (cioè nella Corona d'Iddio) *si ritrouano trè, che sono vno senza alcuna diuisione, e questi sono radice* (ò fonte) *di tutte le radici; e gl'antichi Rabbini gli hanno dato questi nomi. Luce antica, luce chiara, luce schiarita; e questi trè nomi sono vna medesima cosa, & vn istesso principio vniti indiuisibilmente: e sopra di questo denotarorno li Sauij della Verità, che stanno racchiuse nell'estremo della littera Iod.*

ר׳ מַה רוֹצֶה לוֹמַר הִתְבַּשְּׂרוּת וּמִיתַת מוֹשִׁיעֵנוּ:

M. Che vuol dire Incarnatione, e Morte del nostro Saluatore.

אֱלֹהִיִּים שֶׁהֵם אָב וּבֵן וְרוּחַ הַקָּרוֹשׁ׃

D. Vuol dire, che in Dio ci è vna sola Diuinità, ò vogliamo dire Essenza, e natura Diuina, la quale però è in trè Persone Diuine, che si domandano Padre, Figliuolo, e Spirito Santo.

ר וְלַמָּה הֵם שְׁלשָׁה אֶקְנוּמִים אֱלֹהִיִּם׃

M. Perche sono trè Persone Diuine?

ת׳ לְפִי שֶׁאֵין לָאָב הַתְחָלָה וְאֵינוּ נֶאֱצַל מֵאֶקְנוּם אַחֵר׃ וְהַבֵּן נֶאֱצַל מֵהָאָב׃ וְרוּחַ הַקָּרוֹשׁ נֶאֱצַל מֵהָאָב וּמֵהַבֵּן׃

D. Perche il Padre non hà principio, nè procede da altra Persona. Il Figliuolo procede dal Padre: e lo Spirito santo dal Padre, e dal Figliuolo.

ר מַרוּעַ הַשְּׁלשָׁה אֶקְנוּמִים הֵם אֱלוֹהַ אֶחָר׃

M. Perche sono vn solo Dio queste trè Persone Diuine?

ת׳ לְפִי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם הֲוָיָה אַחַת לְבַד וְכֹחַ אֶחָד לְבַד וְחָכְמָה אַחַת לְבַד וְטוֹבָה אַחַת לְבַד שֶׁאֵינָה נֶחְלֶקֶת לִשְׁלֹשְׁתָּם׃

Per-

che vi nascondete, Non sono io simile à voi? Per denotarci l'humanità, ch'haueua preso, e si era fatto huomo, come noi.

3 וּמִיתַת מוֹשִׁיעֵנוּ׃

3 e Morte del nostro Saluatore.

הנהות ג׳

בישעיה פ׳ נ״ג׃ כשה לטבח יובל באותו פרק הנביא הקדוש מדבר ברור ממיתה משונה של המשיח כאשר מפרשים הרבנים בכמה מקומות ובפרט בילקוט על זה הפרק ונאמר אחר כך יותר בפרסום׃

Annotatione III.

IN Isaia cap. 53. *Come Agnello al macello fù portato, &c.* nel qual Capitolo il Santo Profeta parla chiaramente della morte violenta del Messia, come esplicano i Rabbini in molti luoghi, e particolarmente nel Ialcut sopra questo medesimo Capo; e si dirà appresso molto più diffusamente.

ר׳ מָה רוֹצֶה לוֹמַר אֲחָדוּת וְשִׁילוּשׁ יְהוָה׃

M. Che vuol dire Vnità, e Trinità di Dio?

ת׳ רוֹצֶה לוֹמַר כִּי בַּיהוָה יֵשׁ אֱלָהוּת אֶחָד בִּלְבַד שֶׁהִיא בִּשְׁלֹשָׁה אֶקְנוּמִים אֱלֹהִיים

Annotatione II.

NElle Lamentationi di Geremia nel cap. 2. *A che cosa io te assomigliarò figliuola di Gierusalemme; Che cosa vguagliarò à te, e ti consolarò; chi ti sanarà?* Nel Midras sopra questo luogo dice R. Iacob: *Quando mi vguagliarò à te, ti consolarò, quando arriuarà quel giorno, del quale è scritto: Si eleuarà Iddio solo in quel giorno, e l'Idoli affatto si mutaranno.* Questo secondo il detto de tutti i Rabbini, non sarebbe stato se non nella venuta del Messia, che all'hora tutti l'Idoli sarebbero disfatti, & in quel tempo hauerebbe Iddio medicato li nostri peccati: all'hora dunque si sarebbe assomigliato à noi con farsi huomo vguagliandosi à noi con prender carne humana, e ci hauerebbe consolato, com'è successo nel tempo di Christo Signor nostro.

Nella Cantica al cap. 5. *Aprimi Colomba mia, perfetta mia*: ouero, *gemella mia*, secondo l'espositione d'alcuni; sopra le quali parole nel Midras dice R. Ianai: *Perche è scritto, si può dire, nè repugna alla sua onnipotenza: Gemella mia non io* Iddio *maggior di lei, nè lei più grande di me.* Lo Spirito Santo nelle sudette parole parla con l'anima giusta; e secondo l'esplicatione del sudetto Rabbi chiaramente ci denota, che Iddio doueua farsi huomo, con che veniua ad essere vguale à noi; non potendosi ciò intendere, se non in quanto all'humanità santissima, che hà preso: perche in quanto alla Diuinità sua, come cosa infinita, non hà proportione alcuna con noi altri.

Nel Ialcut anco dicono sopra il cap. 24. del Leuitico: *E passeggiarò in mezzo di voi*, dice R. Tancumà, *essempio ad vn Hortolano del Rè, che quando veniua il Rè nel Giardino, egli si nascondeua, & il Rè dissegli: Perche ti nascondi? Non son io come te? Così nel tempo futuro, i giusti si nasconderanno dal cospetto d'Iddio santo, e benedetto: & esso gli dirà: Perche*

che

chiarezza d'intorno, così è la vista della similitudine della gloria d'Iddio.

ב וּבְהִתְבַּשְׂרוּת׃

2 è nell'Incarnatione,

הגהות ב׃

ועוד במגילת איכה ב׳: מה אדמה לך הבת ירושלם מה אשוה לך ואנחמך מי ירפא לך׃ במדרש על זה המקום אומר אמר רבי יעקב לכשאשוה לך אנחמך׃ לכשיגיע אותו היום שכתוב בו ונשגב יהוה לבדו ביום ההוא והאלילים כליל יחלוף׃ וזה כפי מאמר כל הרבנים לא יהיה אלא בביאת המשיח שאז כל האלילים יכלו ובאותו הזמן השם ירפא חטאתינו אכ״ אז ידמה השם לנו בהתעשות אדם ובהתדמות לנו בקחת בשר אנושית וינחמנו כמו שהיה בזמן המשיח אדוננו׃

עוד בשיר השירים ה׳: פתחי לי יונתי תמתי׃ או תאומתי כפי פירוש הרבים על הדברים אלה׃ אמר במדרש רבי ינאי אחר שנכתב נוכל לומר כב יכול תאומתי. לא אני גדול ממנה ולא היא גדולה ממני׃ שרוח הקדוש מדבר עם נפש הצדיק וכפי פירוש אותו הרב מורה לנו בברור שה׳ ית׳ היה צריך שיהיה נעשה אדם כדי שיהיה נעשה שוה לנו שאם לא כן איך יוכל לומר כן׃ אם לא כפי האנשות׃ שאיך יכול להיות שוה לנו׃ שכפי האלהות הוא בלתי בעל תכלית אין לו דמיון עמנו׃

עוד בילקוט על פ׳ בחוקותי ויקרא כ״ו׃ על פסוק והתהלכתי בתוככם אמר רבי תנחומא משל לאריס המלך שכשהיה המלך בא לפרדס הוא היה נחבא אמר לו המלך למה אתה נחבא אין אני כמותך כך לעתיד לבא יהיו הצדיקים נחבאים מלפני הקדוש ברוך הוא׃ והוא יאמר להם למה אתם נחבאים אין אני כמותכם׃ להראות ולרמוז בשר האנושית שלקח ונעשה אדם כמונו׃

Annotatione I.

NEl Deut. cap. 6. è scritto: *Ascolta Israele, Iddio, Iddio nostro è Iddio vno.* Queste parole sono di sì gran mistero, che l'Ebrei hanno obligatione di dirle tre volte al giorno, & in esse ci si dichiara il Mistero della SS. Trinità; mentre è replicato tre volte il Nome santo, e dell'Vnità del Signore Iddio, mentre dice אחד *vno.*

Di questo modo lo spiega il Zohar nelli Numeri c. 13. *Hà detto il fanciullo due sono, & vno si accompagna con loro, & essi sono trè; e quando sono trè, sono vno; e questi sono li dui* (denotati con li dui santi nomi ineffabili) *Iddio*; (quali stanno nel versetto sudetto) *Ascolta Israele &c. & Iddio nostro, si accompagna con loro* (che è il terzo nome significato nel medesimo versetto) *e questo è il Sigillo del Rè.*

Nel Genesi cap. 18. *Ecco trè huomini stanti appresso di lui* (di Abraham) *e disse: Signori miei di gratia non passarai &c.* Ci si denota nelli trè huomini le trè Persone Diuine, e dicendo in singolare *di gratia non passarai* l'Vnità dell'essenza.

Il medesimo Zohar lo insinua sopra di questo luogo con le seguenti parole nelli Secreti della Legge: *Et apparue Iddio à lui, discoprimento della Diuinità con tutti i suoi colori, e perciò ecco trè huomini, cioè trè Angeli nel modo com'è nell'Altissimo di sopra, perche l'Arco non si vede se non con trè colori; e per questo quando disse: Signori miei di gratia non passarai, ciò disse alla Diuinità.* Con che volse dichiarare l'istessa Diuinità per la similitudine dell'Arco baleno, il quale in se stesso è vno, e contiene in se trè colori, così nella natura Diuina, che è vna, vi sono trè Persone.

Con l'istessa somiglianza il Profeta Ezechiele nel cap. 1. lo manifesta, mentre dice: *Come la vista dell'Arco che si vede nella nube nel giorno della pioggia, così la vista della*

א רוֹצֶה לוֹמַר אֲחָדוּת וְשִׁלּוּשׁ יְהוָֹה׃

1 cioè nell'Vnità, e Trinità di Dio:

הגהות א׳:

באלה הדברים ו׳ נאמר׃ שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד׃ יש לאלה הדברים סוד כל כך גדול שיש ליהודים חובה לאומרם ג׳ פעמים בכל יום ובאלו נרמז סוד של השלוש הקדוש מיהוה בעוד שנאמר בו ג׳ פעמים השם הקדוש. וגם סוד האחדות מיהוה בעוד שאומר אחד ובזה אופן מפרשו׃

בזוהר במדבר יג׳׃ אמר ההוא ינוקא תרין אינון והד׳ משתתף בהדיהו ואינון תלת וכד אינון תלת אינון חד׃ והן תרין יהוה של שמע ישראל׃ ואלהינו משתתף בהדייהו ואינון חד ודא הוא גושפנקא דמלכא׃ ר״ל חותם המלך ע״כ׃

ובבראשית י״ח׳ נאמר באברהם שראה והנה שלשה אנשים נצבים עליו ואחר שרץ אמר להם אדני אל נא תעבור ונרמז בג׳ אנשים השלשה האקנומין אלהיים ונאמר בלשון אדני אל נא תעבור׃ נרמז אחדות המהות׃

וגם בהזהר מבאר זה בסתרי תורה וירא אליו יהוה ז״ל גילוי שכינה בכל גווניו ולכן והנה שלשה אנשים׃ שלשה מלאכים כגוונא דלעילא כגין דקשת לא מתחזי אלא בתלת גוונים ולכן׃ כד אמר אדני אל נא תעבור לשכינתא אמר׃ ובזה רצה לבאר זה האלהות עצמה במשל הקשת אשר הוא אחד בעצמו ובו כולל ג׳ גוונים כן בטבע אלהי אשר הוא אחד יש בו שלש אקנומין׃

ובזה הדמיון מגלה הנביא יחזקאל א׳׃ כמראה הקשת הנראה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב כן מראה דמות כבוד יהוה וכו׳׃

ר׳ הַאַתָּה מְשִׁיחִיִי׃

M. SEte voi Christiano?

ת׳ כֵּן אֲנִי מְשִׁיחִיִי בְּחֵן יְהוָה׃

D. Sono per gratia di Dio.

ר׳ מָה רוֹצֶה לוֹמַר מְשִׁיחִיִי׃

M. Che vuol dir Christiano?

ת׳ מִי שֶׁמַּאֲמִין בֶּאֱמוּנָה וּבְתוֹרַת הַמָּשִׁיחַ׃

D. Quello che fà professione della Fede e Legge di Christo.

ר׳ בַּמָּה הִיא כְּרֵאשׁוֹנָה אֱמוּנַת הַמָּשִׁיחַ׃

M. In che consiste principalmente la Fede di Christo?

ת׳ בִּשְׁנֵי רָזִים רָאשִׁיִּים שֶׁהֵם נִכְלָלִים בְּסִימָן עֵץ הַתְּלִיָּה הַקְּדוֹשָׁה׃

D. In due misterij principali, che sono rinchiusi nel segno della Santa ✠ Croce.

למוד המשיחיים
בקיצור ;
נעתק מלשון לעז ללשון עברי מיוחנן
הטובל יונה מלמד בפרסום לשון
עברי ברומה ;

הרב שואל ותלמיד משיב ;

DOTTRINA CHRISTIANA BREVE,

Tradotta dalla Italiana nella lingua Hebrea,
da Giouanni Battista Iona, Lettore
publico della detta lingua
in Roma.

Il Maestro interroga, & il Discepolo risponde.

Imprimatur, si videbitur Reuerendissimo Patri Magistro, Sacri Palatij Apostolici.

M. A. Oddus Episcopus Ierapolitanus.

Imprimatur.

Fr. Raimundus Capisuccus Mag. Sac. Pal. Apost.

EX commiſſione Reuerendiſſimi Patris Magiſtri Sacri Palatij vidi translationem Doctrinæ Chriſtianæ in linguam Hebręam Ioannis Baptiſtæ Ionæ, nec non Annotationes eiuſdem, ad præcipuos articulos fidei additas; quam translationem in nullo reperi diſſonam ipſi Textui, & præfatas Annotationes ſummopere vtiles iudico. Quare &c. hac die 20. Septembris, 1639.

Fr. Ioſeph Giantes Magiſter, & ad Hebræos publicus in Vrbe Concionator.

EGo infraſcriptus, vidi, & diligenter perlegi Doctrinam Chriſtianam ex Italico in Hebraicum idioma fideliter à Ioanne Baptiſta Iona Galilæo translatam, nihilque in ea, neque in Annotationibus inueni, quod Eccleſiæ Catholicæ aduerſetur fidei. Imò Opus aptiſſimum ad conuincendam Iudæorum perfidiam, exiſtimo. Quare vt typis tradatur, facultatem concedi poſſe cenſeo. Ex Monaſterio S. Pudentianæ de Vrbe, hac die 20. Iunij, 1651.

D. Iulius Bartoloccius, diuinarum Hebraicarumque literarum in Alma Vrbe Profeſſor, Congr. S. Bern. Ord. Ciſterc.

& ancor gli Atti Apostolici, e due Epistole di S. Paolo parimente tradotte in Hebreo, seguitando adesso tradurre il resto del Testamento Nuouo, vn Dittionario Rabbinesco, e Chaldaico. Il Mercurio della lingua Hebraica ad imitatione del Mercurio Latino, & Italiano. Vn Trattato sopra il Santissimo Nome di Giesù, intitolato Gloria d'Iddio; e finalmente vn Catalogo, ò sij Racconto di tutti li Autori Hebraici, che hanno scritto, incominciando dal tempo del Patriarcha Abrahamo, e seguitando sino al presente secolo, e se bene non è possibile poterli dare in luce in riguardo alle mie deboli forze; tuttauia confidato in Dio, e nella benignità di quelli, che proteggono le mie picciole fatiche, spero con il loro patrocinio vederli presto sotto le stampe.

EX

AL LETTORE.

CОnoscendo io quanto gli Hebrei contradichino alli Misteri della nostra Santa Fede, quali si racchiudano in breue nella Dottrina Christiana, che essendomi stato comandato, che la transferissi in lingua Hebrea per maggior facilità di quelli, che vengono alla luce del nostro santo Vangelo, hò voluto alla detta translatione aggiungere alcune poche Annotationi in dichiaratione, e confermatione delli sudetti Misteri, cauate dalle medesime loro traditioni senza strepito di controuersie, nelle quali come già composte da me in vn Dialogo intitolato Ale di Colomba, *diffusamente sopra gl'istessi articoli della Fede vò disputando, e conuincendo al possibile la pertinacia dell' Hebreo: circa di che per mia maggior sicurezza, e per rispondere à qualche obiettione, che mi si potesse fare, ti prego ò Lettore, vogli ricordarti di quello, che insegna S. Agostino nel libro 2. della Dottrina Christiana al c. 39. & è, che quando noi trouiamo à caso alcuna cosa, che sia vera, & accommodata alla nostra Fede in quei, che filosofano, e sono contrarij à detta Fede, dobbiamo pigliarla, come da ingiusti possessori, e trasportarla all' vso nostro, lasciando quello, che dicano di falso; essendo cosa certa, che qualsiuoglia verità, che negl'infedeli à caso si ritroui, è sempre circondata, e ricoperta di molti errori, & è grande argomento della verità Cattolica vedere, che gli Hebrei dichino quello, che nelle sudette Annotationi io ti apporto. Riceui dunque benigno Lettore la presente translatione, come per assaggio delle altre mie Opere, che sono pronte per la Stampa, le quali oltre al Dialogo sudetto, nel quale chiaramente si dimostra la falsità delle Dottrine Rabbinesche, che risponde à tutte le obiettioni, che sogliono fare gli Hebrei contro di noi. Vi sono appresso li Quattro Euangelij, tradotti dalla Vulgata in lingua pura Hebraica per ordine della S. Congregatione de propaganda Fide, con le risposte all'obiettioni fatte contro l'Euangelio di S. Matteo da vn tal Rabbino di Posnania detto Chaÿm Ciprùt in vn suo libro intitolato* Euen bochen, *cioè Pietra di Paragone,*

& an-

di nuouo irrigate dal Sacroſanto Fonte Batteſimale, creſcer poſſino nella vera cognitione del vero Dio. Supplico per tanto la Santità Voſtra degnarſi accoglierla con le viſcere della ſua ſolita Clemenza; mentre humile, e riuerentemente mi raſſegno genufleſſo alli ſuoi Santiſſimi Piedi, la ſupplico riconoſcermi per ſuo humiliſſimo ſeruo ſino alla morte. Di Roma li 20. Febraro, 1658.

Della Santità Voſtra

Humiliſſimo & deuotiſſimo ſeruo

Gio. Battiſta Iona.

ALLA SANTITA
DI NOSTRO SIGNORE
PAPA
ALESSANDRO SETTIMO.

BEATISSIMO PADRE.

NON si deue ad altri, che alla Protettione della Santità Vostra appoggiare. Li fondamenti della Cattolica Fede, che come Vicario di Christo Somma Angolare Lapide, sopra la quale viene edificata la Santa Cattolica Romana Chiesa, non potrà che stabilirla, & ampliarla. Esce dunque alla luce sotto la Santissima sua Protettione la mia Dottrina Christiana in lingua Hebraica, acciò con più facilità le nouelle Piante

למור המשיחיים
בקיצור׃
נעתק מלשון לעז ללשון עברי מיוחנן
הטובל יונה מלמד בפרסום לשון
עברי ברומה׃

DOTTRINA CHRISTIANA BREVE,

Tradotta dalla Italiana nella lingua Hebrea, da Giouanni Battista Iona, Lettore publico della detta lingua in Roma.

IN ROMA, Nella Stamperia della Sacra Congregatione di Propaganda Fide, MDCLVIII.

